

# Juridische bijstand

*Peter Schollen en Bart Vangeebergen*

Onder wetenschappelijke begeleiding  
van  
Prof. Dr. P. Van Orshoven

## Algemene inleiding

Een rechtsprobleem oplossen is niet eenvoudig. Eerst moet je het probleem vaststellen en het herkennen als rechtsprobleem. Dit vereist al een zekere kennis: je moet beseffen dat het leven in onze samenleving beheerst wordt door regels en voldoende op de hoogte zijn van de inhoud daarvan om te beseffen dat er iets niet is zoals het hoort. Vervolgens kan je een oplossing zoeken. Daar heb je in ieder geval informatie voor nodig. Je moet de regels die in jouw geval van toepassing zijn, zeer goed kennen, zodat je je positie en de rechten die je kan laten gelden, precies kan bepalen. Met deze kennis sta je een stuk sterker, word je weerbaarder en kan je vaak het probleem overwinnen. Maar dit volstaat niet steeds. Soms is het nodig voor een rechter je rechten af te dwingen of je belangen te verdedigen. In dat geval moet je natuurlijk je angst voor de mogelijk onbekende wereld van de rechtspraak overwinnen, moet je weten welke stappen je moet zetten...

Het is duidelijk dat dit voor veel mensen een moeilijke taak is. Maar gelukkig hoeven zij dat ook niet alleen te doen: de burgers kunnen op hulp rekenen. Onze rechtsorde erkent immers het recht van eenieder op juridische bijstand als een fundamenteel recht. In deze bijdrage gaan we op zoek naar de precieze inhoud van dat recht (deel I). We onderzoeken ook in hoeverre dat recht werkelijk gerealiseerd is in onze rechtsorde (deel II).

## 1. Het recht op juridische bijstand als grondrecht

Het recht op juridische bijstand is als zodanig ingeschreven in de Grondwet. Het vindt als grondrecht ook steun in internationale verdragen (EVRM en BUPO) en in het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging.

### 1.1. Het recht op juridische bijstand en de grondwet

In 1994 werd in de Grondwet een artikel ingevoegd over de economische,

sociale en culturele rechten (art. 23 Gec. G.W. 1994).<sup>1</sup> Dit artikel begint met de bevestiging dat ieder het recht heeft een menswaardig leven te leiden. Om dat recht gestalte te geven, moeten de verschillende wetgevers in ons land de economische, sociale en culturele rechten waarborgen. Een aantal van deze rechten worden opgesomd in het derde lid.<sup>2</sup> Eén van die uitdrukkelijk genoemde rechten is het recht op juridische bijstand (art. 23 lid 3 2).

De Grondwet zelf bevat geen verdere beschrijving van de inhoud van dit recht. In de voorbereidende werkzaamheden zijn wel enkele aanwijzingen te vinden. In de discussie in de plenaire zitting van de Senaat omschreef senator STROOBANT het als 'een recht op bijstand van de burger bij zijn juridische noden'.<sup>3</sup> Die hulp moet de burger in staat stellen om zijn rechtmatige belangen te verdedigen.<sup>4</sup> De grondwetgever wil vermijden dat een particulier het genot van een recht of de mogelijkheid een verweer te formuleren zou verliezen door een gebrek aan juridische kennis of maatschappelijke weerbaarheid.<sup>5</sup> Hieruit kunnen we in de eerste plaats afleiden dat de burger recht heeft op de hulp van deskundigen telkens hij problemen heeft op juridisch gebied. Die hulp zal voornamelijk van juridische aard zijn (juridische informatie, gerechtelijke bijstand...), vermits ze moet tegemoetkomen aan 'juridische noden'.<sup>6</sup> Dit belet ons inziens echter niet dat er in de marge andere, daarbij aansluitende hulp kan worden geboden. Een te strikt juridisch benaderen van problemen is immers vaak niet aangewezen. Het lijkt verder ook mogelijk uit het recht op juridische bijstand een recht op een doorgedreven juridische voorlichting af te leiden. Enkel indien de burger voldoende kennis heeft van het recht zal hij rechtsproblemen tijdig onderkennen en kunnen vermijden dat een schending van zijn rechten onopgemerkt blijft bestaan.

Op de overheid rust in dit verband een 'institutieverplichting'.<sup>7</sup> Dit betekent niet dat zij al die hulp zelf moet verlenen, noch dat zij ervoor moet zorgen dat die steeds gratis is, maar wel dat zij moet waarborgen dat er juridische bijstand is. De concrete hulpverlening kan zij hierbij overlaten aan gespecialiseerde organisaties en groepen, zoals bijvoorbeeld de advocatuur. Zij moet er wel

---

<sup>1</sup> Wijziging aan de Grondwet 31 januari 1994, B.S. 12 februari 1994.

<sup>2</sup> Deze opsomming is ten exemplatieve titel.

<sup>3</sup> *Hand.* Senaat 1993-94, 7 december 1993, 420.

<sup>4</sup> Voorstel Stroobant tot herziening van titel II van de Grondwet door invoeging van een artikel 24bis betreffende de economische en sociale rechten, *Parl. St.* Senaat B.Z. 1991-92, nr. 100-2/3°, 19 (verder vermeld als Voorstel Stroobant van 9 juni 1993).

<sup>5</sup> Voorstel Stroobant van 9 juni 1993, 19.

<sup>6</sup> Door het recht op juridische bijstand uitdrukkelijk afzonderlijk te vermelden naast het recht op sociale bijstand wilde de grondwetgever trouwens ook de eigen aard van deze bijstand beklemtonen. Zie Herziening van titel II van de Grondwet door invoeging van een artikel 24bis betreffende economische en sociale rechten. Verslag namens de Commissie voor de herziening van de grondwet en de hervorming der instellingen uitgebracht door de Heer Arts en Mevr. Nelis, *Parl. St.* Senaat B.Z. 1991-92, nr. 100-2/4°, 100 (verder vermeld als Verslag Arts-Nelis).

<sup>7</sup> STROOBANT, M. "De sociale grondrechten naar Belgisch recht. Een analyse van de parlementaire werkzaamheden bij art. 23 G.W." in STROOBANT, M., *Sociale grondrechten*, Antwerpen, Maklu, 1995, 90.

steeds voor zorgen dat de rechtshulp openstaat voor iedereen. Er mogen geen financiële, culturele of sociale belemmeringen de toegang tot een behoorlijke juridische bijstand in de weg staan. Dit houdt onder meer in dat de overheid de burgers moet informeren over waar ze voor die hulp terecht kunnen en dat zij de bijstand kosteloos ter beschikking moet stellen aan wie hem niet kan betalen. Immers, ook wie over onvoldoende middelen beschikt, heeft recht op hulp op juridisch gebied.<sup>8</sup> Om diezelfde reden moet de overheid ook de financiële lasten verbonden aan het voeren van juridische procedures voor haar rekening nemen als de burgers deze niet zelf kunnen dragen.<sup>9</sup>

Het door de grondwet aan de burger toegekende recht op juridische bijstand is dus zeer ruim. Het omvat echter nog geen concrete maatregelen en het is niet duidelijk of de burgers aan deze grondwetsbepaling alleen reeds subjectieve rechten kunnen ontnemen.<sup>10</sup> Opdat dit recht effectief een betekenis kan krijgen, moet de overheid het dus nog verdere invulling geven in wetgevende akten.<sup>11</sup>

---

<sup>8</sup> Het recht op juridische bijstand beoogt immers ook de bescherming van 'de mens in nood', waarmee, in navolging van de terminologie van art. 13 ESH, een persoon met onvoldoende middelen van bestaan wordt bedoeld. Zie Voorstel Stroobant van 9 juni 1993, 19.

<sup>9</sup> Zie Voorstel Stroobant van 9 juni 1993 dat uitdrukkelijk naar de regeling inzake de vrijstelling van gerechtskosten (de 'rechtsbijstand' uit art. 664 tot 699 Ger. W.) verwijst. Nochtans is het niet zo evident dat deze regeling tot de juridische bijstand behoort. De regeling inzake de vrijstelling van gerechtskosten behelst immers niet zozeer een echte juridische dienstverlening die kosteloos wordt verleend door de overheid aan minvermogenenden, maar is vooral een puur financiële hulpverlening, zij het in de juridische sfeer. De grondwetgever staat blijkbaar een teleologische interpretatie van het begrip juridische bijstand voor. De verwijzing naar de rechtsbijstand is begrijpelijk in het licht van de doelstelling de burger de nodige hulp te geven om hem in staat te stellen zijn rechtmatige belangen te verdedigen. Het kan immers niet ontkend worden dat een minvermogene om daadwerkelijk zijn belangen in rechte te kunnen verdedigen, ook deze hulp nodig heeft.

<sup>10</sup> Er bestaat grote controverse over de vraag of de rechten die door art. 23 G.W. worden toegekend, directe werking hebben. De grondwetgever zelf stelde uitdrukkelijk dat dit niet het geval is (zie Verslag Arts-Nelis, 70 en 90-91 en Voorstel Stroobant van 9 juni 1993, 11). Verschillende auteurs merken evenwel op dat een tekst, eens hij uitgevaardigd is, een bestaan onafhankelijk van de wil van zijn auteurs gaat leiden en vatbaar is voor interpretatie. Het is dus mogelijk dat rechtspraak en rechtsleer toch directe werking zullen toekennen aan dit artikel. (Deze visie werd in de loop van de parlementaire besprekingen ook door de grondwetgever zelf een tijdje verdedigd, zie Verslag Arts-Nelis, 34-37. Ook de interventie van minister Dehousse in de Senaat was in die zin, zie *Hand. Senaat 1993-94*, 7 december 1993, 427.) Een interessante bijdrage omtrent dit probleem is die van K. Rimanque (RIMANQUE, K. "Algemene situering van de sociale grondrechten" in HUBEAU, B. en DE LANGE, R. (eds.), *Het grondrecht op wonen. De grondwettelijke erkenning van het recht op huisvesting in Nederland en België*, Antwerpen, Maklu, 1995, 188 p.), die stelt dat in het bijzonder het recht op juridische bijstand zich zeer goed leent tot een afdwingbaar individualiseerbaar recht.

<sup>11</sup> Zie art. 23 lid 2 Gec. G.W.: 'de wetgever waarborgt de rechten en bepaalt de voorwaarden voor hun uitoefening' en Verslag Arts-Nelis, 62. Volgens de afdeling wetgeving van de Raad van State is dit in principe de taak van de federale wetgever. De juridische bijstand behoort immers tot haar residuaire bevoegdheid. De gemeenschappen en gewesten zouden enkel bijzondere vormen van rechtshulp, specifiek verbonden aan materies waarvoor zij bevoegd zijn, kunnen regelen via de impliciete bevoegdheden. Zie Advies van de Raad van State bij het wetsvoorstel betreffende het kosteloos optreden of gedeeltelijk kosteloos optreden van advocaten, *Parl. St. Kamer*, 1997-98, nr. 549/7. Dit advies roept evenwel verschillende vragen op: moet de organisatie van een systeem van rechtshulp niet als een soort openbare dienstverlening toevertrouwd worden aan het

De grondwetgever van 1994 gaf enkele richtlijnen over de hierbij te volgen weg.<sup>12</sup> Zo stelde hij een structureel herdenken voorop van de toen bestaande regelingen inzake juridische bijstand, rekening houdend met het feit dat deze moet tegemoetkomen aan alle juridische noden en uit de sfeer van de liefdadigheid moet worden gehaald.<sup>13</sup> <sup>14</sup> Hij zag het ook als een morele verplichting voor de overheid om voldoende middelen hiertoe uit te trekken. De wetgever moet ook rekening houden met de aanspraken die de burgers op grond van de direct werkende bepalingen uit het EVRM en het BUPO en van het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging in dit verband kunnen laten gelden.<sup>15</sup>

## 1.2. Het recht op juridische bijstand en internationale verdragen

Het recht op juridische bijstand wordt als dusdanig niet vermeld in de mensenrechtenverdragen. Toch vindt het in enkele van deze verdragen steun. Het recht op behoorlijke rechtsbedeling, dat gewaarborgd wordt in art. 6 EVRM en art. 14 BUPO, en in het bijzonder de waarborgen van 'toegang tot de rechter' en 'de eerlijke behandeling van de zaak' verschaffen de burger immers ook een aanspraak op juridische hulp. Hier dient wel dadelijk opgemerkt te worden dat de burger zich enkel kan beroepen op deze waarborgen bij het 'vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging'.<sup>16</sup> De draagwijdte ervan is dus beperkter dan die van art. 23 G.W., dat geldt ongeacht of er een betwisting is. In wat volgt vertrekken we van een bespreking van art. 6 EVRM. Op het in analoge bewoordingen gestelde art. 14 BUPO gaan we enkel uitdrukkelijk in in de mate dat het afwijkt van art. 6 EVRM.

Een eerste waarborg uit art. 6 EVRM op grond waarvan een recht op juridische

---

bevoegdheidsniveau dat hiervoor het best geplaatst is, en zouden dat hier niet de gemeenschappen zijn aangezien die al heel wat bevoegdheden i.v.m. de bijstand aan personen hebben? Kan uit het afzonderlijk vermelden van de sociale en juridische bijstand afgeleid worden dat de juridische bijstand volledig onderscheiden is van het 'maatschappelijk welzijn', zoals de Raad van State in dit advies stelt, of moeten die aangelegenheden als verschillende aspecten daarvan gezien worden (immers, ook het OCMW houdt zich met het verlenen van juridische bijstand bezig)?

<sup>12</sup> Voorstel Stroobant van 9 juni 1993, 19.

<sup>13</sup> Te weten de 'pro Deo'-regeling en de ambtshalve toevoeging van een advocaat uit art. 455 en 455bis Ger.W. en de regeling van de rechtsbijstand uit art. 664-699 Ger.W.

<sup>14</sup> Hierbij werd vooral gedacht aan het zogenaamde 'caritatieve pro Deo', waarvoor de advocaten lange tijd geen en daarna slechts een geringe vergoeding kregen.

<sup>15</sup> In tegenstelling tot de traditionele visie zijn wij van mening dat de wetgever niet van dit algemeen rechtsbeginsel kan afwijken. Het gaat hier immers om een fundamenteel principe van onze rechtsorde, dat behoort tot de materiële grondwet en dus een hogere rechtskracht heeft dan de wetten. Deze these lijkt ondersteund te worden door de rechtspraak van het Arbitragehof dat er niet voor terugschrikt formele wetten via het gelijkheidsbeginsel aan het recht van verdediging te toetsen. Toepassing: Arbitragehof nr. 6/94, 20 januari 1994, *P.&B.* 1994, 62, noot B. VANLERBERGHE.

<sup>16</sup> Art. 6 § 1 EVRM en art. 14 § 1 BUPO. Voor de precieze draagwijdte van deze begrippen zie D.J. HARRIS, M. O'BOYLE en C. WARBRICK, *Law of the European Convention on Human Rights*, London, Buttersworths, 1995, 166-196.

bijstand kan beargumenteerd worden, is het recht van 'toegang tot een rechterlijke instantie'. Dit recht staat niet uitdrukkelijk vermeld in de tekst van het artikel, maar volgt uit de interpretatie daarvan door het EHRM in het befaamde Golder-arrest.<sup>17</sup> In dit arrest stelde het EHRM dat artikel 6 EVRM niet enkel betrekking heeft op de wijze waarop een geding gevoerd wordt eens het ingesteld is, maar dat het ook inhoudt dat de burger zijn rechtsgeschillen moet kunnen voorleggen aan een rechterlijke instantie. Bij art. 14 BUPO heeft er zich geen soortgelijke jurisprudentiële uitbreiding voorgedaan. Het EHRM heeft herhaaldelijk beklemtoond dat het recht op toegang een effectief recht moet zijn: het vereist een daadwerkelijke toegang zowel in rechte als in feite.<sup>18</sup> In bepaalde omstandigheden (bijvoorbeeld complexe procedure), vereist een effectieve toegang dat de burger zich kan laten bijstaan door een raadsman.<sup>19</sup> Als hij deze raadsman niet zelf kan betalen, moet de overheid tussenkomen. Uit het recht van toegang volgt voor de staat dus de verplichting om een systeem van kosteloze rechtshulp voor minvermogenden op te zetten.<sup>20</sup> Naast het gebrek aan deskundige hulp kunnen voor een minvermogende ook de kosten verbonden aan de procedure het recht op een daadwerkelijke toegang in het gedrang brengen. Ons inziens zou de overheid in dat geval ook die kosten te zijnen laste moeten nemen.<sup>21</sup>

Ook uit het 'recht op een eerlijke behandeling' volgen een aantal waarborgen inzake juridische bijstand. In strafzaken, waar dit recht op niet-limitatieve wijze verder is uitgewerkt in art. 6 § 3, blijkt dit uit de tekst zelf van art. 6. Art. 6 § 3 c waarborgt immers voor een beschuldigde in strafzaken het recht op de bijstand van een raadsman. Een beschuldigde in strafzaken mag volgens deze bepaling zichzelf verdedigen, maar hij is daar niet toe gehouden en heeft steeds het recht zich te laten bijstaan door een raadsman naar zijn keuze.<sup>22 23</sup> Het

<sup>17</sup> Hof Mensenrechten, arrest Golder van 21 februari 1975, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 18.

<sup>18</sup> Hof Mensenrechten, arrest Airey van 9 oktober 1979, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 41.

<sup>19</sup> Dit is iemand die deskundiger is dan hijzelf en dus niet noodzakelijk een advocaat. Het is voldoende dat de burger bijstand krijgt van iemand die hem in zijn concrete situatie effectief kan helpen (E.C.R.M., nr. 509/59, 14 december 1959, *Yearbook of the European Convention on Human Rights* 1960, 174; zie ook D.J. HARRIS, M. O'BOYLE en C. WARBRICK, *o.c.*, 260).

<sup>20</sup> Hof Mensenrechten, arrest Airey van 9 oktober 1979, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 41. In dit arrest stelt het Hof eveneens dat de economische kostprijs van zo'n systeem geen argument kan zijn voor de overheid om geen initiatief terzake te nemen.

<sup>21</sup> Cfr. E.C.R.M., nr. 6202/73, 16 maart 1975, *D.R.* nr.1, 66 en E.C.R.M., nr. 9194/80, 9 december 1981, aangehaald door D.J. HARRIS, M. O'BOYLE en C. WARBRICK, *o.c.*, 198. Zie recent ook Hof Mensenrechten, arrest Aerts van 30 juli 1998, *E.C.H.R. Reports* 1998, V, 1939: hier ging het evenwel over rechtbijstand voor de tussenkomst als ministerieel ambtenaar van een advocaat bij het Belgische Hof van Cassatie. Het is niet duidelijk of dit moet beschouwd worden als een toepassing van een recht op kosteloosheid van de procedure of van het recht op de kosteloze bijstand van een advocaat.

<sup>22</sup> Hof Mensenrechten, arrest Pakelli van 25 april 1983, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 64; Hof Mensenrechten, arrest Campbell en Fell van 28 juni 1984, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 80.

<sup>23</sup> Deze keuze is evenwel niet zonder beperkingen. Een staat kan eisen dat (voor bepaalde procedures) de raadsman een bepaalde kwalificatie bezit. Zo zal bijv. een beklagde in België een advocaat moeten kiezen, aangezien de advocaten in strafzaken het pleitmonopolie hebben (art. 440, lid 1 Ger. W.).

BUPO bepaalt hierbij nog dat de beklagde van deze mogelijkheid op de hoogte gebracht moet worden (art. 14 § 3 d BUPO). Daarenboven heeft de beklagde het recht om kosteloos door een toegevoegd advocaat te worden bijgestaan als aan twee voorwaarden voldaan is.<sup>24</sup> Enerzijds moet hij over onvoldoende middelen beschikken om zelf een raadsman te bekostigen. Anderzijds moet het belang van de rechtspraak vereisen dat hij bijstand geniet. Bij het beoordelen van deze laatste voorwaarde houdt men onder andere rekening met de complexiteit van de procedure en met de inzet van het geding, d.i. de zwaarte van de straf die de beschuldigde kan oplopen.<sup>25</sup> Als aan beide voorwaarden voldaan is, moet door de staat een 'pro Deo'-advocaat aangesteld worden indien de beklagde dit wenst.<sup>26</sup> De loutere aanstelling volstaat echter niet. Het recht op bijstand van een raadsman moet de beschuldigde een concrete en effectieve bijstand verschaffen.<sup>27</sup> Zo moet de raadsman voldoende tijd hebben om de zaak voor te bereiden en moet een toegevoegd advocaat die wegens ziekte afstand doet van een zaak, vervangen worden.<sup>28 29</sup> Een effectieve bijstand vereist ook dat de beklagde zich gedurende de hele procedure regelmatig kan onderhouden met zijn raadsman.<sup>30</sup> Hier overlapt de waarborg van art. 6 § 3 c gedeeltelijk die van art. 6 § 3 b dat aan de beklagde een recht op voldoende faciliteiten om zijn verdediging voor te bereiden, toekent. De mogelijkheid om contact te hebben met een advocaat wordt immers geacht van die faciliteiten deel uit te maken.<sup>31</sup> In art. 14 BUPO wordt dit recht trouwens uitdrukkelijk vermeld.<sup>32</sup> In burgerlijke zaken is er geen expliciete bepaling die het recht op de bijstand van een raadsman, al dan niet kosteloos, garandeert. Toch geldt het ook daar. De waarborgen uit § 3 worden immers beschouwd als minimumeisen van de eerlijke behandeling, opgelegd door § 1.<sup>33</sup> Vermits die ook in burgerlijke zaken gegarandeerd wordt, zijn die waarborgen in beginsel ook in dat soort zaken van toepassing. Het EHRM heeft wel aangegeven dat de vereisten van de eerlijke behandeling in burgerlijke zaken niet noodzakelijk op identieke wijze worden uitgelegd en

<sup>24</sup> Het EVRM heeft het hier nu over een advocaat en niet meer over een raadsman, terwijl het BUPO het heeft over kosteloze 'rechtsbijstand' wat meer lijkt aan te sluiten bij het ruimere begrip raadsman.

<sup>25</sup> Hof Mensenrechten, arrest Granger van 28 maart 1990, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 174; Hof Mensenrechten, arrest Quaranta van 24 mei 1991, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 205.

<sup>26</sup> Hij kan deze echter niet kiezen. Het Hof heeft wel aangegeven dat er in het mate van het mogelijke rekening moet worden gehouden met de wensen van de beklagde (Hof Mensenrechten, arrest Croissant van 25 september 1992, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 237-B).

<sup>27</sup> Hof Mensenrechten, arrest Artico van 13 mei 1980, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 37.

<sup>28</sup> Hof Mensenrechten, arrest Goddi van 9 april 1984, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 76.

<sup>29</sup> Hof Mensenrechten, arrest Artico van 13 mei 1980, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 37.

<sup>30</sup> Hof Mensenrechten, arrest Can van 28 november 1991, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 96.

<sup>31</sup> Hof Mensenrechten, arrest Campbell en Fell van 28 juni 1984, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 80.

<sup>32</sup> Zeker op basis van de bewoordingen van art 14 § 3 b lijkt het ook mogelijk hieruit impliciet een recht op de bijstand van een raadsman bij de voorbereiding van de verdediging af te leiden. Daar dit recht ook afzonderlijk gewaarborgd is, gaan we hier niet verder op in.

<sup>33</sup> Hof Mensenrechten, arrest Artico van 13 mei 1980, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 37; Hof Mensenrechten, arrest Delta van 19 december 1990, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 191; Hof Mensenrechten, arrest Doorson van 26 maart 1996, *E.C.H.R. Reports* 1996, II, 446.

soms soepeler kunnen geïnterpreteerd worden dan als in strafzaken, maar de bepalingen van art. 6 § 3 kunnen in ieder geval minstens als leidraad gebruikt worden in burgerlijke zaken.<sup>34</sup>

Op grond van het recht op een behoorlijke rechtsbedeling heeft de burger dus een recht op de bijstand van een advocaat, onder bepaalde voorwaarden zelfs kosteloos. Daarnaast heeft hij indien nodig ook recht op financiële hulp bij het bestrijden van een aantal kosten verbonden aan de procedure. Deze bepaling geldt echter enkel in burgerlijke en strafzaken. In andere procedures kan de burger een beroep doen op het recht van verdediging, dat een aantal gelijkaardige waarborgen biedt.

### 1.3. Het recht op juridische bijstand en het algemeen rechtsbeginsel van recht op verdediging

Het recht van verdediging kan omschreven worden als 'le droit de soutenir ou combattre librement une action devant une juridiction'.<sup>35</sup> Dit recht groepeerd een geheel van waarborgen die ertoe moeten bijdragen dat elke partij bij het voeren van een procedure haar standpunt volledig kan uiteenzetten, in omstandigheden die haar niet in een minder gunstige positie stellen dan de tegenpartij. Het biedt dus een gelijkaardige waarborg als de 'eerlijke behandeling' uit art. 6 EVRM. Het heeft evenwel een ruimer toepassingsgebied. Het recht van verdediging is niet alleen van toepassing in burgerlijke en strafzaken, maar geldt als algemeen rechtsbeginsel voor alle gerechten en in alle administratieve procedures die een rechtsonderhorige een nadeel kunnen bezorgen, zelfs als de wet de toepassing ervan niet geregeld heeft.<sup>36 37 38</sup> In al die gevallen heeft de rechtzoekende een fundamenteel recht op de bijstand van een advocaat, wanneer er rechtsvragen aan bod komen. De overheid kan een beroep op die bijstand niet beletten. Het recht op bijstand van een advocaat is immers een essentieel bestanddeel van het recht van verdediging.<sup>39</sup>

### 1.4. Besluit

<sup>34</sup> Hof Mensenrechten, arrest Dombo Beheer B.V. van 27 oktober 1993, *Publ. Cour eur. D. H.*, Serie A, nr. 274. Waar dan precies die nuanceringen in burgerlijke zaken moeten worden gemaakt, werd echter niet bepaald.

<sup>35</sup> W. GANSHOF VAN DER MEERSCH, "Le droit de la défense, principe général du droit. Réflexions sur des arrêts récents" in X. (ed.), *Mélanges en l'honneur de Jean Dabin*, II dln., Brussel, Bruylant, 1963, 968 p.

<sup>36</sup> Het recht van verdediging is in België reeds lang als algemeen rechtsbeginsel erkend. Zie Cass. 2 mei 1961, *Pas.* 1961, I, 926.

<sup>37</sup> Cass. 19 juni 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 999 en *R.W.* 1992-93, 295.

<sup>38</sup> R.v.St. nr. 47.692, 31 mei 1994, *Arr. R.v.St.* 1994, z.p.

<sup>39</sup> Arbitragehof nr. 6/94, 20 januari 1994, *P.&B.* 1994, 62, noot B. VANLERBERGHE; R.v.St. 17 februari 1988, *Pas.* 1991, IV, 66; R.v.St. nr. 33.289, 25 oktober 1989, *T.B.P.* 1990 (weergave), 602.

Het recht op juridische bijstand houdt dus in dat de burger recht heeft op hulp telkens als hij te kampen krijgt met problemen op juridisch gebied en op voldoende informatie over het recht om rechtsproblemen tijdig te kunnen herkennen en vermijden. De overheid mag een beroep op die bijstand niet verhinderen en moet ervoor instaan dat iedereen die er behoefte aan heeft, deze hulp kan genieten.<sup>40 41</sup> De grondwet geeft de wetgever uitdrukkelijk de opdracht om daartoe de nodige maatregelen te nemen. In het tweede deel gaan we onderzoeken in hoeverre de wetgever die opdracht heeft uitgevoerd.

## 2. De uitwerking van het recht op juridische bijstand

De belangrijkste wet ter uitvoering van art. 23 G.W. is de 'Wet op de juridische bijstand' van 23 november 1998, die een nieuw boek IIIbis 'Juridische eerste- en tweedelijnsbijstand' invoegt in het tweede deel van het Ger.W.<sup>42</sup> Deze regeling kan evenwel niet los gezien worden van de regeling inzake rechtsbijstand (boek I van het vierde deel van het Ger.W.).

---

<sup>40</sup> Hier vertoont het recht op juridische bijstand kenmerken van een klassiek 'afweerrecht'. Dit komt vooral tot uiting in art. 6 EVRM en het recht van verdediging.

<sup>41</sup> Deze sociale dimensie van het recht vinden we het duidelijkst terug in art. 23 Gec. G.W. en ook in art. 6 EVRM waar het positieve verplichtingen oplegt aan de staat.

<sup>42</sup> Wet 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand, *B.S.* 22 december 1998 (eerste uitgave), 40.568 (verder vermeld als Wet op de juridische bijstand).



## 2.1. Juridische eerste- en tweedelijnsbijstand

Met de Wet op de juridische bijstand wil de wetgever ervoor zorgen dat de juridische dienstverlening op het terrein op volwaardige wijze wordt uitgebouwd en voor iedereen, ook de minstbegoeden, toegankelijk is. Het is hierbij niet de bedoeling de bestaande (particuliere en openbare) initiatieven inzake rechtshulp af te schaffen of te vervangen door een overheidsadministratie, maar ze te ordenen, te coördineren en waar nodig aan te vullen.

Deze wet vertrekt van een onderscheid tussen twee vormen van juridische bijstand: de juridische eerstelijnsbijstand en de juridische tweedelijnsbijstand. De rechtshulpverlening wordt dan ook op twee verschillende niveaus georganiseerd.

## 2.2. Juridische eerstelijnsbijstand

De juridische eerstelijnsbijstand wordt gedefinieerd als 'de juridische bijstand die verleend wordt in de vorm van praktische inlichtingen, juridische informatie, een eerste juridisch advies of de verwijzing naar een gespecialiseerde instantie of organisatie (art. 508/1, 1° Ger. W).<sup>43</sup> Het gaat er vooral om de burger wegwijs te maken in het recht en de juridische wereld. De burger kan hier terecht met al zijn vragen om uitleg over rechtsregels, procedures en instellingen. Ook zal men trachten eenvoudige problemen op te lossen. Het is echter niet de bedoeling dat men hier al werkelijk een dossier gaat instuderen, procedures voeren... Daarvoor zal men de burger doorverwijzen naar de tweedelijnsbijstand. De eerstelijnsbijstand heeft zodoende vooral een preventieve en oriënterende functie.

Voor dit soort hulp, evenals voor alle andere juridische hulp, kan de burger natuurlijk terecht bij de betaalde advocatuur. Veel mensen worden echter afgeschrikt door de kosten die het inschakelen van een advocaat met zich kan meebrengen. Maar ook wie het wel zou kunnen betalen, doet in de praktijk weinig beroep op een advocaat voor eerstelijnsbijstand. De taak van een advocaat wordt immers doorgaans geassocieerd met echte procesbijstand. Bovendien is er voor vele mensen een psychologische drempel om naar een advocaat te stappen. Het is daarom noodzakelijk dat er, naast de betaalde advocatuur, nog een ander aanbod van eerstelijnsbijstand is. Daar heeft de wetgever in voorzien.<sup>44</sup>

---

<sup>43</sup> Dit zijn niet noodzakelijk organisaties die zich bezighouden met juridische bijstand. Rechtshulpverleners worden in de praktijk ook met tal van andere, niet-juridische problemen (financiële, medische, psychologische) geconfronteerd, die zij doorverwijzen naar de terzake bevoegde diensten.

<sup>44</sup> De Wet op de juridische bijstand bevat zelf eigenlijk alleen maar regelingen die bedoeld zijn om ook diegenen die geen beroep kunnen doen op de traditionele rechtshulpverleners (betaalde advocatuur en notarissen), een aanbod van juridische bijstand te verschaffen. Daarom verengt zij

De burgers kunnen hiervoor, volgens art. 508/5 § 1 lid 1<sup>o</sup> zinsdeel, in de eerste plaats terecht bij de 'organisaties voor juridische bijstand'. Deze bepaling is eigenlijk niets meer dan een erkenning door de wetgever van het werk van de particuliere en openbare organisaties die actief zijn op het terrein van de juridische eerstelijnsbijstand, zoals de wetswinkels, de huurdersbonden, de vakbonden, de OCMW's.<sup>45 46 47</sup> Deze organisaties verstrekken gratis of tegen een geringe vergoeding rechtshulp. Ook een aantal balies en het notariaat hebben initiatieven op het vlak van de eerstelijnsbijstand genomen.<sup>48</sup>

Deze organisaties hebben heel wat ervaring op het vlak van de rechtshulpverlening en zij hebben in het verleden hun maatschappelijk nut zeker bewezen. Verschillende van hen bieden daarenboven de mogelijkheid van een multidisciplinaire aanpak, zodat de bij hen aangebrachte problemen niet louter tot hun juridische dimensie worden herleid, maar gekaderd kunnen worden binnen de globale leefwereld van de hulpvrager. Toch volstaan zij niet om aan eenieder de nodige juridische hulp te verschaffen. Op de eerste plaats verschilt het aanbod sterk van streek tot streek.<sup>49</sup> Bovendien richten de meeste van deze organisaties zich naar een specifieke doelgroep en zijn ze gespecialiseerd in een bepaald domein van het recht.<sup>50 51</sup> Deze versplintering

---

de inhoud van de term 'juridische bijstand' soms tot de bijstand aan minvermogenen. De definities die zij geeft, zijn echter duidelijk veel ruimer. Vooral bij de tweedelijnsbijstand kan dit tot spraakverwarring leiden.

<sup>45</sup> Dit blijkt duidelijk uit de definitie van een organisatie voor juridische bijstand in art. 508/1 5<sup>o</sup> Ger W. die eenvoudigweg stelt dat een organisatie voor juridische bijstand een organisatie is die juridische eerstelijnsbijstand verleent.

<sup>46</sup> De OCMW's hebben tot taak aan personen en gezinnen de dienstverlening te verzekeren waartoe de gemeenschap gehouden is (art. 57 OCMW-wet). Op grond van art. 60 § 2 OCMW-wet kan deze dienstverlening ook de vorm aannemen van juridische bijstand (R.v.St. nr. 22.258, 14 mei 1982, *Arr. R.v.St.* 1982, I, 871). Volgens sommigen houdt deze bepaling zelfs een wettelijke verplichting tot het verstrekken van een algemene juridische hulpverlening in (A. SPRIET, "De rechtshulp in het openbaar centrum voor Maatschappelijk Welzijn", *De Gem.* 1985, 253-259; vgl. B. HUBEAU en J. VANDELANOTTE, *Tegenspraak Cahiers 4: OCMW en rechtshulp*, Antwerpen, Kluwer, 1987, 10).

De wet zegt niets over de manier waarop de OCMW's die rechtshulp moeten verschaffen. In de praktijk kunnen we 2 grondtypes onderscheiden: het baliemodel en het stafmodel. Het baliemodel houdt in dat het OCMW een samenwerkingsovereenkomst sluit met de balie (bijv. dat die op geregelde tijdstippen kosteloze consultaties voor het publiek inricht in het OCMW). Het stafmodel wordt georganiseerd met een jurist in vast dienstverband, personeelslid van het OCMW.

<sup>47</sup> Voor een poging tot overzicht zie J. VANHOUTTE, W. VAN WAMBEKE en B. DELANOEIJE, *Rechtshulp en rechtsinformatie*, Brussel, Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden, 1995, 160 p.

<sup>48</sup> Zie bijv. voor een overzicht van de initiatieven van de balies van Gent en Luik: Wetsvoorstel betreffende het kosteloos of gedeeltelijk kosteloos optreden van advocaten. Wetsvoorstel betreffende de rechtsbijstand. Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Dany Vandenbossche, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 549/14, 24-30 (verder vermeld als Verslag Vandenbossche van 24 april 1998).

<sup>49</sup> J. VANHOUTTE, W. VAN WAMBEKE en B. DELANOEIJE, *o.c.*, 18. Zo is er bijv. een grote verscheidenheid tussen de initiatieven van de verschillende balies, zie Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 32.

<sup>50</sup> Bijv.: vakbonden voor de eigen leden, consumentenorganisaties voor consumenten... Zelfs de

verhoogt de kans op doorverwijzing, wat tot gevolg heeft dat sommige mensen mogelijk nooit geholpen worden omdat ze verkeerd worden doorverwezen of de gekregen raad niet opvolgen. Tenslotte kan men zich ook vragen stellen omtrent de kwaliteit van de rechtshulp die deze organisaties verstrekken. Veel van deze organisaties hebben immers weinig of geen juristen in dienst.<sup>52</sup> Dit sluit op zich echter niet uit dat er binnen deze organisaties mensen werkzaam zijn die, ook al hebben ze geen juridische opleiding genoten, door ervaring of bijscholing over heel wat kennis beschikken in verband met bepaalde rechtsdomeinen. Een groter probleem is dan ook dat er vaak een gebrek aan continuïteit is. Verschillende organisaties werken met vrijwilligers die slechts af en toe zitting nemen en zodoende niet de nodige bekendheid met de materie opdoen.

Aan deze kritieken wilde de wetgever in 1998 tegemoetkomen door enerzijds deze initiatieven aan te vullen met een bijkomend aanbod van eerstelijnsbijstand dat niet beperkt is tot een specifieke rechtstak of een specifieke bevolkingsgroep (art. 508/5 – 508/6 Ger. W.), en door anderzijds in elk gerechtelijk arrondissement een overkoepelend orgaan op te richten om de activiteiten inzake juridische eerstelijnsbijstand in goede banen te leiden (art. 508/2 - 508/4 Ger. W.).<sup>53</sup>

Het bijkomend aanbod bestaat erin dat advocaten zitdagen zullen houden voor juridische eerstelijnsbijstand. Op die zitdagen kan iedereen, ongeacht zijn inkomen, terecht voor een eerstelijnsadvies tegen betaling van een vaste bijdrage, bij K.B. vastgesteld op 500 BEF.<sup>54</sup> Voor personen met onvoldoende inkomsten en met hen gelijkgestelde personen is deze dienstverlening gratis. Wie dit juist zijn en welke bewijsstukken zij moeten voorleggen, werd bepaald bij K.B.<sup>55</sup> Het betreft alleenstaanden wiens maandelijks netto-inkomen lager is dan 25.000 BEF, personen die deel uitmaken van een gezin met een netto maandelijks gezinsinkomen lager dan het niet voor beslag vatbare

---

rechtshulp van het OCMW die in theorie voor alle inwoners van de gemeente openstaat, trekt feitelijk een specifiek publiek van minvermogenen aan. Hubeau en Vande Lanotte spreken zelfs van een stigmatisering van de rechtshulp van het OCMW (B. HUBEAU en J. VANDE LANOTTE, *o.c.*, 53).

<sup>51</sup> Bijv.: huurdersbonden behandelen enkel huurrecht, consumentenorganisaties enkel consumentenrecht, vakbonden vooral arbeidsrecht en sociale zekerheidsrecht...

<sup>52</sup> J. VANHOUTTE, W. VAN WAMBEKE en B. DELANOEIJE, *o.c.*, 20.

<sup>53</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 4, 48-50, 63.

<sup>54</sup> K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de vaste bijdrage verschuldigd door de aanvrager aan wie juridische eerstelijnsbijstand is verleend, overeenkomstig artikel 508/5, §2, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.064. Dit bedrag wordt gekoppeld aan de index van consumptieprijzen.

<sup>55</sup> Na veel discussie besloot de wetgever dat de inkomensgrenzen bij K.B. en niet bij wet bepaald worden omdat daardoor een snellere aanpassing aan de feitelijke behoeften en omstandigheden mogelijk is, zie Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 59. Dit gebeurde bij K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.058.

minimumbedrag, mensen die bedragen genieten uitgekeerd als bestaansminimum, maatschappelijke bijstand, gewaarborgd inkomen voor bejaarden of vervangingsinkomen voor gehandicapten zonder integratievergoeding, mensen die een kind ten laste hebben dat gewaarborgde kinderbijslag geniet, een aantal huurders van sociale woningen, minderjarigen, asielaanvragers, illegalen, personen in hechtenis, beklaagden bedoeld in de wet op de onmiddellijke verschijning en tenslotte geesteszieken die het voorwerp hebben uitgemaakt van een maatregel voorzien in de wet van 26 juni 1990 betreffende de persoon van de geesteszieke.<sup>56</sup> Deze personen moeten slechts eenvoudige bewijsstukken voorleggen en de controle ervan verloopt zonder vormvereisten (het is gewoon de advocaat die permanentie houdt die de controle doet).<sup>57</sup> Zo wil men de toegang tot de zitdagen laagdrempelig houden. Bij deze regeling hebben wij toch enkele bedenkingen. Voor een eerder beperkt advies of zelfs alleen een doorverwijzing moet de rechtzoekende nog een behoorlijke som betalen of documenten voorleggen en inzage geven in zijn inkomenstoestand.<sup>58</sup> Het risico bestaat dan ook dat de andere actoren in de juridische bijstand de rechtzoekende eerder gaan doorverwijzen naar een volledig kosteloze bron van juridische raad dan naar deze zitdagen. In de loop van de parlementaire besprekingen werd verder opgemerkt dat in een aantal arrondissementen de toegankelijkheid in feite achteruitgaat. Bij een aantal grote balies kon de burger vroeger steeds gratis een eerstelijnsadvies krijgen van een advocaat, terwijl hij daar nu in principe voor moet betalen.<sup>59</sup>

Om echt laagdrempelig te zijn, moet de bijstand ook dicht bij de burger gebracht worden. Hiervoor is het nodig dat er voldoende permanentiesprekuren zijn en dat de zitdagen voldoende gedecentraliseerd gehouden worden. De minister van justitie gaf in de parlementaire besprekingen aan dat zijn voorkeur ernaar uitging dat die zitdagen in de recent opgerichte justitiehuisen zouden plaatsvinden.<sup>60</sup> <sup>61</sup> Het lijkt ons echter aangewezen dat men zich daar niet toe

---

<sup>56</sup> Indien deze personen juridische bijstand vragen teneinde hun belangen te verdedigen tegen de persoon met wie zij samenwonen, worden zij beschouwd als alleenstaanden. Zowel voor alleenstaanden als voor personen die deel uitmaken van een gezin wordt met 'inkomsten' alle bestaansmiddelen, met uitzondering van de gezinsbijslagen, bedoeld en wordt rekening gehouden met een aftrek van 10 % per persoon van ten laste en met de lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast.

<sup>57</sup> Bijv. de minderjarige zijn identiteitskaart.

<sup>58</sup> Op grond van soortgelijke overwegingen heeft de raad van afgevaardigden van de Vereniging van Vlaamse balies zelfs besloten de vaste bijdrage van 500 BEF niet meer te innen. Zie X., "Advocaten willen gratis eerste advies", *De Standaard*, 15 maart 2000, 3.

<sup>59</sup> Wetsontwerp betreffende de juridische eerste- en tweedelijnsbijstand. Amendementen ingediend na de goedkeuring van het verslag, *Parl. St.* 1997-98, nr. 1-970/7, 1.

<sup>60</sup> De justitiehuisen zijn afdelingen van een nieuwe dienst van het Ministerie van Justitie die opgericht werd om de parajudiciële dienstverlening te verbeteren. Het is de bedoeling om de contacten van de burger met de justitie zo veel mogelijk langs deze huizen te laten verlopen. Per gerechtelijk arrondissement worden daarom alle parajudiciële diensten en waar mogelijk ook de rechtshulpdiensten bijeengebracht in één gebouw. De justitiehuisen moeten dan ook lokalen ter beschikking stellen voor het organiseren van de juridische eerstelijnsbijstand door advocaten. Zie K.B. 13 juni 1999 houdende organisatie van de Dienst Justitiehuisen van het Ministerie van Justitie, *B.S.* 29 juni 1999 (tweede uitgave), 24.386 en M.B. van 23 juni 1999 tot vaststelling van

zou beperken. De justitiehuzen worden immers enkel opgericht in de hoofdplaatsen van de gerechtelijke arrondissementen. Als men alleen daar zitdagen gaat houden, blijft de afstand tot een aantal rechtzoekenden te groot.<sup>62</sup>

De zitdagen zullen bemand worden door advocaten die zich hiervoor vrijwillig hebben opgegeven door zich te laten inschrijven op een lijst, die de Orde van Advocaten waartoe zij behoren, jaarlijks opstelt.<sup>63</sup> <sup>64</sup> Bij hun inschrijving op die lijst moeten de advocaten hun voorkeurmateries opgeven en hun bekwaamheid daarin aantonen of zich ertoe verbinden daarover een opleiding te volgen. Op deze manier wil de wetgever bereiken dat enkel gemotiveerde, deskundige advocaten bij het systeem betrokken worden. Hij wil immers een kwalitatief hoogstaand aanbod uitbouwen. Met het oog daarop voorziet hij trouwens ook nog dat de Orde van Advocaten toeziet op de prestaties van de advocaten. Wie niet voldoet, kan van de lijst geschrapt worden. De zorg om goed opgeleide juristen ter beschikking te stellen van de rechtzoekende, kunnen wij zeker delen. Dit kan alleen maar de kwaliteit van de geboden hulp ten goede komen. Toch lijkt het ons vreemd hier te werken met voorkeurmateries. Aangezien het hier gaat om een algemene bijstand, heeft men eerder bekwaame advocaten die in alle rechtstakken thuis zijn, nodig.

De advocaten die aan de zitdagen meewerken, moeten een jaarverslag opstellen van hun activiteiten en het overmaken aan de commissie voor juridische bijstand (cfr. infra). De wetgever heeft in deze verslaggeving voorzien om na te gaan op welke domeinen zich de vraag naar eerstelijnsrechtshulp vooral stelt. Deze verslagen kunnen ook aangeven welke wettelijke regelingen veel problemen opleveren en voor verbetering vatbaar zijn en een zicht verschaffen op de aanwending van de middelen die de overheid in de juridische bijstand heeft geïnvesteerd.<sup>65</sup>

Het is de bedoeling dat de advocaten voor hun prestaties inzake eerstelijnsbijstand vergoed worden.<sup>66</sup> Noch de Wet op de juridische bijstand noch de K.B.'s ter uitvoering ervan, bevatten echter een regeling omtrent die vergoeding. Vermoedelijk zullen de commissies voor juridische bijstand, die

---

de basisinstructies voor de justitiehuzen, *B.S.* 29 juni 1999 (tweede uitgave), 24.390.

<sup>61</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 5.

<sup>62</sup> Ook tijdens de parlementaire besprekingen werd de nood aan een verdere decentralisatie herhaaldelijk beklemtoond. Zie bijv. Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 29 en 49 en *Hand. Kamer* 1997-98, 30 april 1998, 8.649.

<sup>63</sup> De inschrijving op deze lijst staat open voor alle leden van de balie, zowel de advocaten-stagiairs als de advocaten ingeschreven op het tableau. In geval van weigering van inschrijving op de lijst kan beroep ingesteld worden overeenkomstig art. 469bis Ger.W. (art. 508/5 § 1 Ger. W.).

<sup>64</sup> De lijst wordt jaarlijks opgesteld om te vermijden dat advocaten die geen prestaties meer wensen te verrichten, toch nog op de lijst blijven staan. Zie Verslag Vandenbossche van 14 oktober 1998, 4.

<sup>65</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 5; *Hand. Senaat* 1997-98, 16 juli 1998, 6.060.

<sup>66</sup> Zie het nieuwe art. 446bis Ger.W. laatste lid. Art. 508/19 Ger.W. waarnaar verwezen wordt, bevat echter enkel een regeling voor de tweedelijnsbijstand.

de zitdagen organiseren (cfr. infra), hiervoor moeten instaan.<sup>67</sup> Om genoeg advocaten aan te trekken, lijkt deze vergoeding ons zeker nodig. De overheid moet hiervoor voldoende middelen uittrekken.

Om de activiteiten inzake juridische eerstelijnsbijstand in goede banen te leiden, wordt in elk gerechtelijk arrondissement een nieuw orgaan met een algemene stimulerende en coördinerende opdracht inzake eerstelijnsbijstand opgericht: de commissie voor juridische bijstand. Deze commissie is paritair samengesteld uit enerzijds vertegenwoordigers van de balie en anderzijds vertegenwoordigers van verschillende andere actoren op het vlak van de juridische eerstelijnsbijstand, nl. OCMW's en erkende organisaties voor juridische bijstand.<sup>68</sup> Zij heeft rechtspersoonlijkheid en wordt gesubsidieerd door de Staat.

Deze commissie moet in de eerste plaats het overleg en de coördinatie bevorderen tussen de organisaties voor juridische bijstand en de doorverwijzing naar gespecialiseerde organisaties vergemakkelijken, onder meer door het sluiten van overeenkomsten. Zo wil men vermijden dat de burger verloren loopt in een onoverzichtelijk geheel van initiatieven. De commissie staat verder ook in voor de praktische organisatie van de zitdagen van de advocaten en zij moet ervoor zorgen dat die, indien nodig, worden gedecentraliseerd.<sup>69</sup> We willen hier nogmaals benadrukken dat het ons

---

<sup>67</sup> Wij leiden dit af uit de omvang van de middelen waarover de commissies kunnen beschikken om de organisatie van de zitdagen voor eerstelijnsbijstand te financieren. Zij moeten immers ten minste 90 % van hun subsidie daarvoor gebruiken en de bijdragen die de rechtzoekenden voor de juridische eerstelijnsbijstand betalen, worden daarvoor aan hen overgedragen (Art. 19 K.B. 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake de erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de samenstelling en werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiëring van de commissies voor juridische bijstand, overeenkomstig de artikelen 508/2, §3, tweede lid, en 508/4, van het Gerechtelijk Wetboek, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.054 en art. 2 K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de vaste bijdrage verschuldigd door de aanvrager aan wie juridische eerstelijnsbijstand is verleend, overeenkomstig artikel 508/5, §2, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.064). De vergoeding zal aan de advocaten toegekend worden op forfaitaire basis ongeacht de inhoud van de zaak, zie Wetsontwerp betreffende de juridische eerste- en tweedelijnsbijstand. Verslag namens de commissie van justitie uitgebracht door de heer Bourgeois, *Parl. St.* Senaat 1997-98, nr. 1-970/5, 15 (hierna geciteerd als Verslag Bourgeois).

<sup>68</sup> Voor de precieze samenstelling van de commissie en de regels inzake de erkenning van organisaties voor juridische bijstand zie K.B. 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake de erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de samenstelling en werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiëring van de commissies voor juridische bijstand, overeenkomstig de artikelen 508/2, §3, tweede lid, en 508/4, van het Gerechtelijk Wetboek, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.054. Bij M.B. 24 augustus 2000 tot erkenning, bedoeld in art. 508/2 van het Gerechtelijk Wetboek, van bepaalde organisaties voor de juridische bijstand, *B.S.* 12 september 2000, 31.018 werden recent voor het eerst enkele organisaties erkend, o.a. Wetswinkel Gent en Free Clinic.

<sup>69</sup> Daarvoor bezorgen de Ordes haar de lijst van de advocaten die aan de zitdagen voor juridische eerstelijnsbijstand willen meewerken (art. 508/5 § 1 laatste lid).

essentieel lijkt dat de commissies van deze bevoegdheid gebruikmaken. De commissie moet ook informatie verspreiden over het bestaan van en de toegangsvoorwaarden tot de juridische bijstand, in het bijzonder bij de sociaal meest kwetsbare groepen.<sup>70</sup> Ook dit vinden wij een uiterst belangrijke taak. Het heeft immers geen zin een systeem van rechtshulp uit te bouwen als de burgers niet eens weten dat het bestaat.<sup>71</sup> Tenslotte heeft de commissie tot taak aan de Minister van Justitie de aanbevelingen te doen die zij nodig acht, rekening houdend met de jaarverslagen van de advocaten die juridische eerstelijnsbijstand verlenen en van het bureau voor juridische bijstand. Zij kan bijvoorbeeld aangeven op welke domeinen het nuttig zou zijn preventieve overheids campagnes op te zetten of waar wets- of beleidswijzigingen zich opdringen. De commissie moet de verslagen samen met haar aanbevelingen overmaken aan de Minister van Justitie.

In de parlementaire besprekingen is herhaaldelijk de idee geopperd om de commissies voor juridische bijstand ook algemene juridische informatie te laten verspreiden om de bevolking voor te lichten.<sup>72</sup> Deze opdracht is uiteindelijk niet weerhouden, omdat men dacht dat de commissie dan de taak van de organisaties voor juridische bijstand zou overnemen.<sup>73</sup> Wij vinden dat toch jammer. Het is inderdaad zo dat die organisaties inspanningen doen om de burgers actief te informeren over hun rechten en plichten, bijvoorbeeld door de steeds toenemende en complexer wordende wetgeving duidelijk en eenvoudig neer te schrijven in publicaties. Zoals we reeds vermeldden, zijn deze organisaties echter meestal gespecialiseerd en nemen zij vaak slechts enkele aspecten van de wetgeving onder de loep. Bovendien zijn vele van hen gericht op een specifieke doelgroep. Wij hopen daarom dat zij in de commissie toch hun krachten zullen bundelen en dat deze een doorgeefluik wordt voor allerhande particuliere en overheidspublicaties die nu erg verspreid aan de burger ter beschikking worden gesteld.

### 2.3. Juridische tweedelijnsbijstand

De juridische tweedelijnsbijstand wordt omschreven als ‘de juridische bijstand die wordt verleend aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging in de zin van artikel 728 Ger. W.’ (art. 508/1 2° Ger. W.). Hoewel dit niet heel duidelijk uit de tekst van de wet blijkt - vanaf wanneer is een advies ‘omstandig’? - , is er volgens

---

<sup>70</sup> Die informatie wordt verspreid op de plaatsen waar de juridische bijstand wordt verleend evenals onder meer in de griffies, bij de parketten, de gerechtsdeurwaarders, in de gemeentebesturen en de OCMW's.

<sup>71</sup> Uit een recent onderzoek in Antwerpen blijkt dat er hier nog heel wat werk aan de winkel is. Zie I. VAN DORSSELAAR, “Justitiehuis blinde vlek op Antwerps stadsplan”, *De Standaard*, 8 februari 2000, 2.

<sup>72</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 74; Verslag Bourgeois, 14.

<sup>73</sup> Verslag Bourgeois, 16.

de wetgever sprake van tweedelijnsbijstand van zodra er een grondige dossierstudie vereist is.<sup>74</sup> Met de zinsnede 'bijstand al dan niet in het kader van een procedure' worden stappen als overleg, bemiddeling of minnelijke schikking bedoeld.<sup>75</sup>

Ook hier geldt dat de burger voor deze hulp in principe een beroep kan doen op de betaalde advocatuur en dat de wet enkel een aanvullende regeling voorziet voor de burgers die de benodigde hulp niet op eigen kracht kunnen bekomen.<sup>76</sup> Hierbij gaat de wetgever er blijkbaar van uit dat dit soort hulp enkel door advocaten kan verleend worden.<sup>77</sup> Dit klopt echter niet helemaal. Alleen de echte procesbijstand is, op grond van het pleitmonopolie van de advocaten uit art. 440 Ger. W., aan hen voorbehouden.<sup>78</sup> Er is echter geen monopolie voor de advocatuur inzake juridische adviesverlening of bemiddeling e.d. In de praktijk betreden dan ook verschillende van de hierboven besproken 'organisaties voor juridische bijstand' geregeld het terrein van de juridische tweedelijnsbijstand. Het lijkt ons niet de bedoeling dat voortaan te verbieden.<sup>79</sup> De wetgever heeft dat gewoon uit het oog verloren. Hij is vertrokken van de idee dat de tweedelijnsbijstand vaak zal resulteren in een procedure en dus voorbehouden is aan advocaten. Hij wilde de tweedelijnsbijstand echter niet tot de eigenlijke procedurebijstand beperken omdat deze dienst moest aansluiten op de eerste lijn waar enkel een eerste advies gegeven wordt.<sup>80 81</sup>

---

<sup>74</sup> Verslag Bourgeois, 11; Wetsontwerp betreffende de juridische bijstand. Verslag namens de commissie voor de justitie uitgebracht door de heer Dany Vandebossche, *Parl. St.* Kamer 1998-99, nr. 549/18, 2 (verder vermeld als Verslag Vandebossche van 14 oktober 1998).

<sup>75</sup> Wetsvoorstel betreffende het kosteloos of gedeeltelijk kosteloos optreden van advocaten. Amendementen, *Parl. St.* Kamer 1997-98, nr. 549/3, 9.

<sup>76</sup> Hoewel de wet door eerst te spreken over de organisatie van de juridische tweedelijnsbijstand en vervolgens te stellen dat die onder bepaalde voorwaarden kosteloos kan zijn, de indruk geeft een algemene dienstverlening in te stellen, is dit niet het geval. De door de wetgever georganiseerde tweedelijnsbijstand staat enkel open voor rechtzoekenden die over onvoldoende inkomsten beschikken en bepaalde met hen gelijkgestelde bevolkingsgroepen (Verslag Vandebossche van 24 april 1998, 6; zie ook de titel van hoofdstuk IV van boek IIIbis Ger. W. die terecht enkel spreekt van 'kosteloze' juridische tweedelijnsbijstand). Niettemin duidt de wetgever deze dienstverlening gewoon aan met de term 'juridische tweedelijnsbijstand'. Gelet op de ruimere definitie in het begin van de wet kan dit voor verwarring zorgen.

<sup>77</sup> Verslag Vandebossche van 24 april 1998, 58: 'De tweedelijnsrechtshulp blijft het monopolie van de advocatuur.'

<sup>78</sup> En zelfs daarop bestaan uitzonderingen. Zie art. 728 § 3 Ger. W. dat onder meer de afgevaardigden van werknemersorganisaties het recht geeft voor de arbeidsgerechten op te treden.

<sup>79</sup> Verslag Vandebossche van 14 oktober 1998, 3: 'Uiteraard wordt niets afgedaan aan de rechtshulp die door andere organisaties wordt verleend.'

<sup>80</sup> In tegenstelling tot de literatuur die om de hierboven vermelde redenen de tweedelijnsrechtshulp meestal beperkt tot de echte procesbijstand, zie J. VANHOUTTE, W. VAN WAMBEKE en B. DELANOËJE, *o.c.*, 5.

<sup>81</sup> Hier kan men zich de vraag stellen waarom de wetgever de eerstelijnsbijstand dan niet ruimer gedefinieerd heeft. Dat is als volgt te verklaren: de wetgever wilde vermijden dat de advocaten op de zitdagen voor eerstelijnsbijstand en de advocaten die de tweedelijnsbijstand verlenen, dubbel werk zouden verrichten. Indien hij de eerstelijnsbijstand ruimer zou omschrijven, zou de advocaat ook daar al het dossier grondig moeten bestuderen. Zie Verslag Bourgeois, 11.



Vervolgens veronderstelt de wetgever dat van de hierboven vermelde drempels die een beroep op een advocaat in de weg staan, enkel de financiële nog een belangrijke rol speelt. Aan de andere zou door de eerstelijnsbijstand moeten verholpen zijn. De wetgever heeft daarom voorzien in een systeem van geheel of gedeeltelijk kosteloze bijstand van advocaten voor minvermogenen (art. 508/7 – 508/18 Ger. W.). Dit systeem vervangt de artikelen 455 - 455bis Ger.W. en brengt dus de door de grondwetgever gewenste vernieuwing van het ‘pro Deo’-stelsel (cfr.supra).<sup>82</sup>

De personen met onvoldoende inkomsten en de met hen gelijkgestelde personen hebben recht op volledig of gedeeltelijk kosteloze juridische tweedelijnsbijstand. De bijstand is volledig kosteloos voor de personen voor wie de eerstelijnsbijstand ook gratis is (cfr. supra) en gedeeltelijk kosteloos voor alleenstaanden wiens maandelijks netto-inkomen tussen 25.000 BEF en dit bedrag vermeerderd met 18 % (29.500 BEF) ligt en voor personen die deel uitmaken van een gezin met een netto maandelijks gezinsinkomen tussen het voor beslag vatbare minimumbedrag en dit bedrag vermeerderd met 18 %.<sup>83</sup>

Deze bijstand zal hen verleend worden door advocaten die in hoofdzaak of in bijkomende orde prestaties wensen te verrichten in het kader van de kosteloze tweedelijnsbijstand. De advocaten moeten zich hiervoor weer inschrijven op een lijst, hun voorkeurmateries opgeven en hun bekwaamheid daarin aantonen of daarover een opleiding volgen.<sup>84</sup> Hier lijkt ons het werken met voorkeurmateries wel nuttig. Het gaat immers om individuele bijstand bij een bepaalde zaak en men kan dus wel specialisten gebruiken. De opleiding is zeker nuttig vermits de aanvragers van deze bijstand vaak geconfronteerd worden met specifieke materies zoals sociaalrechtelijke aangelegenheden, rechten van jongeren of vreemdelingen, schuldenoverlast... Er zijn immers weinig advocaten met een specifieke bekwaamheid in die weinig rendabele sectoren.<sup>85</sup> Het is trouwens ook de bedoeling de lijst door te geven aan de organisaties die op die domeinen actief zijn. In dringende gevallen kunnen zij

<sup>82</sup> Art. 3 Wet op de juridische bijstand heft de artikelen 455 en 455bis op.

<sup>83</sup> K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.058. Ook hier wordt een samenwonende beschouwd als een alleenstaande indien hij juridische bijstand vraagt teneinde zijn belangen te verdedigen tegen de persoon met wie hij samenwoont, wordt met ‘inkomsten’ alle bestaansmiddelen, met uitzondering van de gezinsbijslagen, bedoeld en wordt zowel voor alleenstaanden als voor personen die deel uitmaken van een gezin, rekening gehouden met een aftrek van 10 % per persoon ten laste en met de lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast. De vereiste bewijsstukken zijn ook identiek aan deze bij de eerstelijnsbijstand.

<sup>84</sup> We kunnen hier nogmaals opmerken dat de inschrijving op deze lijst openstaat voor alle advocaten. De ‘pro Deo’-zaken zullen dus niet langer vrijwel exclusief onder de advocatenstagiars verdeeld worden.

<sup>85</sup> Vgl. D. DOBBELSTEIN, “L’aide légale: en marche vers un ‘droit au droit’?”, *Non-Marchand* 1998, afl. 2, 70.

dan rechtstreeks doorverwijzen naar een gespecialiseerde advocaat.<sup>86</sup> Net zoals bij de eerstelijnsbijstand kan een advocaat van de lijst geschrapt worden als hij geen kwaliteitsprestaties aflevert.

Er zijn drie manieren waarop men bij zo'n advocaat terecht kan komen. De normale gang van zaken is dat de rechtzoekende die aanspraak kan maken op geheel of gedeeltelijk kosteloze tweedelijnsbijstand, door de personen die hem de juridische eerstelijnsbijstand verlenen, wordt doorverwezen naar het 'bureau voor juridische bijstand'. Dit bureau wordt door de Raad van de Orde van Advocaten ingesteld bij elke balie en is de opvolger van de vroegere Bureaus voor Consultatie en Verdediging. De eerstelijnsbijstand zou zodoende als een filter kunnen dienen voor de tweedelijnsbijstand. Bij dat bureau dient de rechtzoekende dan (mondeling of schriftelijk) een aanvraag in voor geheel of gedeeltelijk kosteloze bijstand. Hierbij voegt hij, behalve in spoedeisende gevallen, de vereiste bewijsstukken. Het bureau gaat na of aan de voorwaarden inzake kosteloosheid voldaan is.<sup>87</sup> Kennelijk ongegronde aanvragen worden afgewezen.<sup>88</sup> In spoedeisende gevallen kan het bureau de juridische bijstand voorlopig toestaan. Zij bepaalt dan een termijn om de stukken te bezorgen. Tegen een beslissing tot weigering staat beroep open bij de arbeidsrechtbank.<sup>89</sup> <sup>90</sup> Als de bijstand wordt toegekend, wijst het bureau een advocaat aan die de aanvrager gekozen heeft op de lijst. Als de begunstigde de taal van de

---

<sup>86</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 58.

<sup>87</sup> Het bureau oordeelt normaal gezien op stukken. De aanvrager wordt gehoord op zijn verzoek of indien het bureau dat nodig acht. Van de beslissing wordt kennis gegeven binnen de vijftien dagen na de aanvraag.

<sup>88</sup> Uit de parlementaire besprekingen blijkt dat het hier gaat om de gegrondheid van de zaak waarvoor bijstand wordt verleend en niet over de gegrondheid van de aanvraag zelf (Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 85). Volgens De Schutter en Van Drooghenbroeck zou deze voorwaarde een probleem kunnen opleveren onder art. 6 EVRM. Volgens het arrest Aerts wordt het recht op toegang tot de rechter immers geschonden als een minvermogende niet de vereiste rechtshulp krijgt op grond van een beoordeling van de grond van de zaak door een administratief orgaan. De gegrondheid van een zaak moet steeds door de rechter beoordeeld worden (O. DE SCHUTTER en S. VAN DROOGHENBROECK, "Internement d'aliénés, assistance judiciaire et politique budgétaire des droits de l'homme. A propos de l'arrêt *Aerts* de la Cour Européenne des Droits de l'Homme", (noot onder Hof Mensenrechten, arrest Aerts van 30 juli 1998), *A.P.T.* 1998, 249). Zij hebben echter over het hoofd gezien dat ook tegen een weigering op grond van deze voorwaarde beroep openstaat bij de arbeidsrechtbank (een amendement om dat uit te sluiten werd immers uitdrukkelijk verworpen, zie Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 85-86). Dit lijkt ons voldoende om tegemoet te komen aan de vereisten van het arrest Aerts. Wel kan men de zich de vraag stellen hoe het bureau de gegrondheid van de zaak kan beoordelen als zij oordeelt op de bewijsstukken in verband met het inkomen.

<sup>89</sup> Elke beslissing tot weigering moet met redenen omkleed zijn en nuttige informatie bevatten om beroep in te stellen.

<sup>90</sup> Dit beroep werd toevertrouwd aan een rechtbank en niet aan een administratief orgaan omdat het gaat om de beoordeling van een subjectief burgerlijk recht. Men koos voor de arbeidsrechtbank omdat deze instantie ook oordeelt over gelijkaardige betwistingen, zoals over de toekenning en de weigering van de maatschappelijke dienstverlening door de OCMW's, en dus de nodige bekendheid met dergelijke aangelegenheden heeft. Zie Wetsvoorstel betreffende het kosteloos of gedeeltelijk kosteloos optreden van advocaten. Amendementen, *Parl. St.* Kamer 1997-98, nr. 549/5, 5. Overeenkomstig art. 608 Ger.W. lijkt het mogelijk tegen deze beslissing cassatieberoep in te stellen.

procedure niet spreekt, stelt het bureau hem voor zover mogelijk een advocaat voor die zijn taal spreekt of een andere taal die hij begrijpt en bij ontstentenis hiervan een tolk. Zo wordt het principe van de vrije keuze van advocaat - zij het enkel tussen de vrijwillig meewerkende advocaten - nu ook voor de minvermogenden gerealiseerd. Vermits de voorkeurmateries op de lijst vermeld staan, kan de aanvrager een verantwoorde keuze maken. Er is wel één beperking aan die vrije keuze. De rechtzoekende kan normaal gezien niet de advocaat kiezen die hem reeds eerstelijnsbijstand verleend heeft. Enkel in spoedeisende gevallen of wanneer het bureau er uitdrukkelijk mee instemt, mogen de advocaten optreden in de zaken waarin zij ook reeds eerstelijnsbijstand gaven. Dit 'volgverbod' werd ingevoerd om de filterfunctie van de eerstelijnsbijstand te vrijwaren. Men wilde vermijden dat advocaten bepaalde mensen alleen maar naar de tweedelijnsbijstand zouden doorsturen om zichzelf meer cliënten te bezorgen.<sup>91</sup>

In spoedeisende gevallen mag de rechtzoekende zich rechtstreeks wenden tot de advocaat van de wachtdienst die door het bureau georganiseerd wordt. Die advocaat verleent hem dan de juridische tweedelijnsbijstand en vraagt het bureau bevestiging van zijn aanwijzing.<sup>92</sup>

Het gebeurt ook dat een rechtzoekende die aanspraak zou kunnen maken op kosteloze bijstand, zelf een advocaat contacteert zonder zich eerst bij het bureau aan te melden. Als deze advocaat op de lijst staat en van oordeel is dat die rechtzoekende werkelijk recht heeft op kosteloze bijstand, kan hij aan het bureau de toestemming vragen om hem deze te verlenen. Hij zendt dan de nodige bewijsstukken aan het bureau. Indien deze advocaat die rechtzoekende ook al eerstelijnsbijstand verleend had, zal hij dit moeten vermelden in zijn verzoek. Dan is immers een uitdrukkelijke toestemming van het bureau vereist.

Wanneer de begunstigde niet langer voldoet aan de inkomensvoorwaarden of wanneer hij kennelijk geen medewerking verleent bij de verdediging van zijn belangen, kan de advocaat het bureau verzoeken een einde te maken aan de tweedelijnsbijstand. Het bureau geeft de begunstigde kennis van dat verzoek en nodigt hem uit zijn opmerkingen te maken. Tegen een beslissing tot ontheffing kan beroep ingesteld worden bij de arbeidsrechtbank. De advocaten moeten hier ons inziens wel de nodige voorzichtigheid aan de dag leggen en zich ervoor hoeden al te vlug een ontheffing te vragen. Het zijn immers vaak

---

<sup>91</sup> Verslag Bourgeois, 15.

<sup>92</sup> Op grond van de ruime formulering 'de persoon die geen advocaat heeft' in art. 508/9 § 1 lid 4 lijken deze wachtdiensten ook voor mensen die niet in aanmerking komen voor kosteloze bijstand, open te staan. Deze these wordt nog ondersteund door het feit dat de wachtdiensten ook voor de ambsthalve toevoeging worden gebruikt. Het zou ons inziens zeker ook nuttig zijn dat iedereen die dringend een advocaat nodig heeft, een beroep op de wachtdienst kan doen. Daartegenover staat evenwel dat deze bepaling deel uitmaakt van het hoofdstuk over 'kosteloze bijstand'. Bovendien bepaalt art. 508/9 § 2 uitdrukkelijk dat de advocaten die met toepassing van de bepalingen uit dat hoofdstuk optreden, geen betaling mogen vragen aan de cliënt. Dit suggereert ook dat de wachtdiensten eigenlijk voor minvermogenden bedoeld zijn.

kansarmen die een beroep doen op deze bijstand en hun gedrag kan soms verkeerdelijk als desinteresse opgevat worden.<sup>93</sup>

Zoals bij de eerstelijnsbijstand, heeft de wetgever een uniforme rapportering voorzien teneinde een beter inzicht te verkrijgen in de tot uiting gekomen vraag inzake tweedelijnsbijstand en in de aanwending van de bestede middelen. De advocaten moeten geregeld verslag doen aan het bureau en het bureau moet jaarlijks een verslag over de werking van de tweedelijnsbijstand overmaken aan de commissie voor juridische bijstand.

Een advocaat die optreedt in het kader van de door het bureau georganiseerde juridische tweedelijnsbijstand mag zich volgens art. 508/9 §2 Ger. W. in geen geval rechtstreeks tot de rechthebbende richten met het oog op de betaling van zijn honoraria en kosten, tenzij het bureau hem in spoedeisende gevallen toestemming verleent om voorschotten te innen.<sup>94</sup> De advocaten worden voor hun prestaties inzake kosteloze tweedelijnsbijstand immers vergoed door de Staat (art. 446bis 3° lid en art. 508/19 Ger. W.).<sup>95</sup> Op het begrotingskrediet van het Ministerie van Justitie wordt daarvoor een globaal bedrag uitgetrokken dat onder de advocaten zal verdeeld worden volgens een puntensysteem. De advocaten doen over elke zaak waarin zij opgetreden zijn, verslag aan het bureau, dat hen voor hun prestaties punten toekent. Hierbij baseert het zich op de puntentabel die door de Minister van Justitie op voorstel van de Nationale Orde van Advocaten werd opgesteld.<sup>96</sup> Deze puntentabel werd verfijnd om de advies- en bemiddelingsfunctie op te waarderen en als gevolg hiervan procesontradend te werken.<sup>97</sup> Moet het nog gezegd worden dat deze vergoeding behoorlijk moet zijn om voldoende vrijwilligers aan te trekken?

In een aantal gevallen kan de rijksvergoeding van de bijgestane persoon teruggevorderd worden en heeft de advocaat recht op een volledige betaling van zijn honoraria en kosten (art. 508/20 Ger. W.).<sup>98</sup> Dit is met name het geval

---

<sup>93</sup> Bijv. een analfabeet die probeert te verbergen dat hij niet kan lezen en schrijven en niet antwoordt op brieven. Zie ook D. DOBBELSTEIN, "L'aide légale: en marche vers un 'droit au droit'?", *Non-Marchand* 1998, afl. 2, 71.

<sup>94</sup> Er is hier een lacune in de regeling. De wet bepaalt immers niets over de honoraria waar de advocaten recht op hebben in geval van gedeeltelijke kosteloosheid. In de parlementaire voorbereiding werd hieromtrent gesteld dat het bureau de hoogte daarvan zou bepalen (Verslag Vandenbossche van 24 april 1998). Het lijkt ons niet meer dan logisch dat de advocaten ook deze sommen aan de rechtzoekende mogen vragen.

<sup>95</sup> Zoals uitgevoerd in het K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23 van het Gerechtelijk Wetboek wordt verleend aan de advocaten, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.061.

<sup>96</sup> M.B. van 20 december 1999 tot uitvoering van het koninklijk besluit van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23 van het Gerechtelijk Wetboek wordt verleend aan de advocaten, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.067.

<sup>97</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 7.

<sup>98</sup> Het bureau bepaalt dan, rekening houdend met de ontvangen rijksvergoedingen, de staat van

indien de begunstigde de bijstand heeft verkregen op grond van valse verklaringen of door andere bedrieglijke middelen, indien hij uit het optreden van de advocaat een zodanig voordeel heeft gehaald dat, mocht dat voordeel hebben bestaan op de dag van de aanvraag, de kosteloze bijstand hem niet zou zijn toegekend of indien blijkt dat zich een wijziging heeft voorgedaan in zijn vermogen, inkomsten of lasten waardoor hij in staat is te betalen.<sup>99</sup> <sup>100</sup> Deze laatste mogelijkheid vinden wij problematisch. Zij zou immers aanleiding kunnen geven tot misbruik door de overheid.<sup>101</sup> Op deze wijze zou bijvoorbeeld een persoon aan wie achterstallige bestaansminima in één keer worden uitgekeerd, verplicht kunnen worden de juridische bijstand te betalen. De terugvordering verjaart na vijf jaar te rekenen vanaf de beslissing tot toekenning van geheel of gedeeltelijk kosteloze juridische tweedelijnsbijstand zonder dat de verjaringstermijn korter kan zijn dan één jaar te rekenen van de ontvangst van de vergoeding door de advocaat. Als de rechtzoekende recht heeft op een tegemoetkoming binnen het raam van een rechtsbijstandsverzekering, dan zal deze uitkering aan de overheid toekomen ten belope van de door haar gedragen vergoedingen.

Tot slot slaat de wetgever nog een brug tussen de juridische tweedelijnsbijstand en twee andere 'juridische bijstands-regelingen': de ambtshalve toevoeging van een advocaat en de rechtsbijstand. De ambtshalve toevoeging (art. 508/21 – 508/23 Ger.W.) houdt in dat aan bepaalde zwakke rechtzoekenden (minderjarigen bij procedures inzake jeugdbescherming, geesteszieken bij procedures aangaande hun persoon, beklaagden voor het Assisenhof) die zelf geen advocaat hebben, een advocaat wordt toegewezen zelfs zonder dat zij hier om vragen.<sup>102</sup> <sup>103</sup> <sup>104</sup> Men veronderstelt immers dat zij niet in staat zijn zelf hun belangen te verdedigen en dat zij bij het voeren van rechtsgedingen steeds de hulp nodig hebben van een advocaat. Normaal wijst de stafhouder dan een advocaat aan, naar keuze van de persoon die moet bijgestaan worden.<sup>105</sup> Wanneer echter de persoon aan wie die advocaat toegewezen wordt, voldoet aan de voorwaarden voor kosteloze tweedelijnsbijstand, wijst het bureau voor juridische bijstand een advocaat van de lijst aan en is de hierboven beschreven regeling inzake tweedelijnsbijstand *mutatis mutandis* van toepassing.<sup>106</sup> Op de rechtsbijstand, die een kosteloze

---

honoraria en kosten die de advocaat nog kan vorderen van de begunstigde.

<sup>99</sup> In dit geval kunnen eventueel ook strafrechtelijke sancties opgelegd worden, wegens valsheid in geschrifte...

<sup>100</sup> Hiermee wordt de situatie bedoeld waarin de rechtzoekende door het optreden van de advocaat rechten op zekere inkomens, vergoedingen of uitkeringen bekomt, waardoor hij niet langer aan de inkomensvoorwaarden voldoet.

<sup>101</sup> Tijdens de parlementaire besprekingen heeft de minister van justitie ook reeds op deze mogelijkheid gewezen. Verslag Bourgeois, 27.

<sup>102</sup> Art. 54bis Jeugdbeschermingswet.

<sup>103</sup> Art. 7 Wet Bescherming Persoon Geesteszieke.

<sup>104</sup> Art. 294 Sv.

<sup>105</sup> In spoedeisende gevallen wijst hij een advocaat van de door het bureau georganiseerde wacht dienst aan.

<sup>106</sup> In spoedeisende gevallen is het evenwel de stafhouder die een advocaat van de lijst aanwijst.

procedure instelt voor minvermogenden, gaan we in het volgende deel uitgebreid in.

## 2.4. Rechtsbijstand

Het recht op een kosteloze procedure voor wie minvermogend is, maakt deel uit van het recht op juridische bijstand zoals dat staat ingeschreven in de G.W. De wettelijke neerslag van dit aspect vinden we terug in de art. 664-699 Ger. W. in verband met de rechtsbijstand.

Rechtsbijstand wordt gedefinieerd in art. 664 Ger. W.: wie niet over de nodige inkomsten beschikt om de kosten van rechtspleging zelf te dragen, wordt geheel of ten dele ontslagen van de betaling van de zegel-, registratie-, griffie- en uitgifterechten en alle andere kosten die het gevolg zijn van de rechtspleging, alsook van de kosten voor de tussenkomst van openbare en ministeriële ambtenaren (bijvoorbeeld notarissen en gerechtsdeurwaarders, maar ook advocaten bij het Hof van Cassatie).<sup>107 108</sup>

Het gaat evenwel niet om een algemeen recht: de bijstand wordt slechts toegekend voor een bepaalde procedure. De verzoeker zal steeds precies en exhaustief moeten aanduiden voor welke procedure(s) hij de bijstand vraagt.<sup>109</sup> Artikel 665 Ger.W. geeft op limitatieve wijze aan voor welke procedures rechtsbijstand kan gevraagd worden. De opsomming is echter zo ruim dat dit amper een beperking vormt.<sup>110</sup> De gevraagde rechtsbijstand omvat in principe alle kosten van de procedure.<sup>111</sup> Er is echter één zeer belangrijke beperking. Het moet gaan om noodzakelijke kosten (art. 671 lid 1 Ger.W.).<sup>112</sup> Bovendien wordt rechtsbijstand enkel verleend voor de toekomst, niet voor kosten die het verzoek voorafgaan.<sup>113</sup>

---

Het lijkt logisch dat hij ook hier een beroep zal doen op de advocaten van de wachtdienst, al staat dit niet uitdrukkelijk in de wet.

<sup>107</sup>Bijv. de reis- en verblijfkosten van de magistraten, de kosten en het ereloon van deskundigen, het getuigengeld, de kosten van bekendmakingen, de rolrechten, de kosten van uittreksels en afschriften, de kosten van ten uitvoerlegging...

<sup>108</sup>De kosteloze bijstand van een advocaat bij het Hof van Cassatie valt dus niet onder de regeling van de tweedelijnsbijstand, maar onder die van de rechtsbijstand.

<sup>109</sup> Brussel 2 februari 1988, *Pas.* 1988, II, 129.

<sup>110</sup> Zo strekt de bijstand zich ook uit tot een prejudiciële verwijzing die in de loop van het geding noodzakelijk is geworden. Ook buitengerechtelijke procedures, bijv. arbitrage (privé-rechters) of een procedure voor de Raad van State (administratieve rechters), komen in aanmerking voor het verkrijgen van rechtsbijstand.

<sup>111</sup> Zelfs de kosten van de eventuele tussengeschieden en van de tenuitvoerlegging.

<sup>112</sup> Zo zal je bijv. geen rechtsbijstand krijgen voor de tussenkomst van een advocaat bij het Hof van Cassatie voor het neerleggen van conclusies. Conclusies voor het Hof van Cassatie moeten immers niet noodzakelijk door een cassatieadvocaat worden neergelegd (Cass. 7 december 1998, onuitg.). Voor het indienen van het verzoekschrift, vereist voor de voorziening in cassatie, is zijn tussenkomst echter wel noodzakelijk (art. 1080 Ger. W.), zodat er daarvoor wel rechtsbijstand kan worden toegekend.

<sup>113</sup> Zie evenwel de belangrijke nuance in Luik (bur. Rechtsbijst.), 19 juni 1996, *J.L.M.B.* 1996, 1613, met noot J. DERMAGNE: de omstandigheid dat de kosten voortvloeien uit een

Het verkrijgen van het voordeel van rechtsbijstand is afhankelijk van drie voorwaarden.<sup>114</sup> Vooreerst komen enkel Belgen, zowel fysieke personen als rechtspersonen, in aanmerking, al moet dit sterk gerelativeerd worden in het licht van art. 668 Ger. W. dat de rechtsbijstand ook voor een aantal vreemdelingen openstelt.<sup>115</sup>

Daarnaast moet de ‘aanspraak rechtmatig lijken’. Dit betekent dat de vordering ten gronde een redelijke kans van slagen moet hebben.<sup>116</sup> Belangrijk is hier het woord ‘lijken’ dat erop wijst dat een summier onderzoek volstaat.<sup>117</sup> Het Arbitragehof oordeelde dat deze voorwaarde redelijk en verantwoord is.<sup>118</sup> Zij vormt als het ware een filter tegen roekeloze gedingen op kosten van de overheid en heeft dus een proces-economisch belang. Het EHRM gaat er echter van uit dat de beoordeling van de gegrondheid van een zaak enkel toekomt aan een rechterlijke instantie. Het toekennen van rechtsbijstand afhankelijk stellen van de beoordeling van de vordering ten gronde door een bureau voor rechtsbijstand (cfr. infra) zou een schending vormen van het recht op toegang van art. 6 § 1 EVRM.<sup>119</sup> Wel is het zo dat de grondrechter totaal niet gebonden is door de beslissing inzake rechtsbijstand. Die heeft enkel gezag van gewijsde ten aanzien van haar specifiek voorwerp.

Tenslotte moeten de inkomsten van de aanvrager ontoereikend zijn om de kosten van de procedure zelf te kunnen dragen. Vroeger besliste het bureau voor rechtsbijstand, op grond van de stukken die de verzoeker overeenkomstig het oude art. 676 Ger. W. verplicht bij zijn verzoek moest voegen, autonoom over het ontoereikende karakter van de inkomsten.<sup>120</sup> Dat leidde ertoe dat men vaak strenger was bij het toekennen van rechtsbijstand dan bij het toewijzen van een ‘pro Deo’-advocaat. De Wet op de juridische bijstand gaf daarom aan de Koning de opdracht om gelijke inkomensvoorwaarden op te stellen voor de volledig of gedeeltelijk kosteloze juridische bijstand en de rechtsbijstand, en meteen ook om de vereiste bewijsstukken te uniformeren.<sup>121</sup> Dit gebeurde bij

---

proceeshandeling die (een begin van) uitvoering kenden vóór het verzoek tot rechtsbijstand doet geen afbreuk aan het feit dat voor die kosten rechtsbijstand kan worden verkregen.

<sup>114</sup> Art. 667 Ger. W.

<sup>115</sup> Hoewel het dus theoretisch mogelijk is dat een rechtspersoon rechtsbijstand zou krijgen, hebben we daar in de praktijk geen voorbeelden van gevonden. Bovendien is het niet geheel duidelijk hoe het criterium van ontoereikende inkomsten moet worden toegepast op rechtspersonen.

<sup>116</sup> De verzoeker moet natuurlijk ook, zoals voor elke vordering in rechte, de vereiste hoedanigheid en belang hebben (art. 17-18 Ger. W.).

<sup>117</sup> Zie Rb. Brussel (Bureau voor rechtsbijstand), 17 juni 1987, *J.L.M.B.* 1987, 1261: ‘nagaan of de zaak niet kennelijk ongegrond is’.

<sup>118</sup> Arbitragehof nr. 41/91, 19 december 1991, *R.W.* 1991-92, 772.

<sup>119</sup> Hof Menserechten, arrest Aerts van 30 juli 1998, *E.C.H.R. Reports* 1998, V, 1939 en en *A.P.T.* 1998 (verkort), 223, noot O. DE SCHUTTER en S. VAN DROOGHENBROECK; zie ook D. DOBBELSTEIN, noot onder Hof Mensenrechten, arrest Aerts van 30 juli 1998, *J. Dr. Jeun.* 1998, afl. 180, 35.

<sup>120</sup> Art. 676 Ger. W. werd vervangen bij art. 6 Wet op de juridische bijstand.

<sup>121</sup> Art. 9 Wet op de juridische bijstand. Art. 676 Ger. W. werd in die zin aangepast door art. 6 Wet

het hierboven vermelde KB van 20 december 1999.<sup>122</sup>

Daar waar de inkomensvoorwaarden en de vereiste bewijsstukken voor het bekomen van rechtsbijstand of van kosteloze juridische bijstand nu wel op elkaar zijn afgestemd, is dat voor de procedure nog niet het geval. Het verzoek tot rechtsbijstand, zoals omschreven in art. 675 Ger. W., wordt gebracht voor het bureau voor rechtsbijstand.<sup>123</sup> Indien de verweerder (ten gronde) echter om rechtsbijstand verzoekt nadat het geding is ingesteld, is het de rechter voor wie het geschil aanhangig is, die beslist over het verzoek, eventueel nadat hij een verslag heeft gevraagd aan het bureau.<sup>124</sup> Er bestaat geen bureau voor rechtsbijstand bij de vrederechter en de politierechtbank. Hier is het de vrederechter zelf resp. de rechter-voorzitter van de politierechtbank die oordeelt over het verzoek tot rechtsbijstand. De procedure verloopt achter gesloten deuren in de raadkamer (art. 681 Ger. W.).<sup>125</sup> De tegenpartij wordt opgeroepen om te verschijnen, doch is daartoe niet verplicht (art. 675 e.v. Ger. W.).<sup>126</sup> De verzoeker is wel verplicht te verschijnen (art. 675 lid 2 Ger. W.). Doet hij dat niet, dan wordt zijn verzoek zonder meer geschrapt, zonder mogelijkheid van verzet (art. 688 Ger. W.). Ons inziens zou er wel rekening moeten worden gehouden met eventuele overmacht. Daarenboven lijkt niets te beletten dat men een nieuw verzoek instelt, al zal dat natuurlijk met tijdverlies gepaard gaan. Art. 678 Ger. W. zegt dat het bureau moet proberen de partijen met betrekking tot het geschil ten gronde te verzoenen. Aan het niet nakomen van deze verplichting is echter geen enkele sanctie verbonden. Als het tot een verzoening komt, wordt hiervan overeenkomstig art. 733 Ger. W. een proces-verbaal opgesteld. Als er geen verzoening wordt bereikt, moet het bureau over het verzoek beslissen. Het doet uitspraak in openbare terechtzitting en moet zijn beslissing motiveren.<sup>127</sup> De beslissing is uitvoerbaar van rechtswege,

---

op de juridische bijstand. Merk op dat in art. 667 Ger. W., in tegenstelling tot in het nieuwe art. 676 Ger. W., geen verwijzing werd ingevoegd naar het bewuste KB. Dit komt de duidelijkheid van de regeling niet ten goede.

<sup>122</sup> K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *B.S.* 30 december 1999 (eerste uitgave), 50.058. Art. 669 Ger. W. maakt het mogelijk dat er van de verzoeker geëist wordt dat hij een in functie van zijn inkomen bepaald bedrag stort in handen van de ontvanger der registratierechten. Hiermee worden dan de kosten betaald. Na afloop van het geding wordt het eventuele saldo aan de verzoeker teruggestort (art. 696 Ger. W.). Doel hiervan was individualisering mogelijk te maken. Je kan je afvragen wat de functie van dat artikel wordt nu er precieze criteria voorhanden zijn om te bepalen in welke gevallen men recht heeft op een volledige of op een gedeeltelijke rechtsbijstand.

<sup>123</sup> Er bestaat een bureau voor rechtsbijstand in iedere rechtbank van eerste aanleg, arbeidsrechtbank, rechtbank van koophandel, hof van beroep, arbeidshof en in het Hof van Cassatie (art 86, 105, 130 Ger.W.).

<sup>124</sup> Zie ook nog verder i.v.m. de procedure in spoedeisende gevallen.

<sup>125</sup> De ratio legis van deze regel is dubbel: enerzijds wil men de verzoeningspoging niet hypothekeren door de aanwezigheid van buitenstaanders en anderzijds hebben derden geen uitstaans met de vermogenstoestand van de partijen.

<sup>126</sup> Over de moeilijkheden die dit met zich mee kan brengen in eenzijdige procedures zie P. VAN CAENEGEM, "Rechtsbijstand. Overzicht van rechtspraak (1983-1993)", *T.G.R.* 1995, 127.

<sup>127</sup> De wet zegt hier niets over zodat men ervan moet uitgaan dat de algemene regel uit de G.W.



niettegenstaande voorziening (art. 683 Ger. W.). Betekening van de beslissing is niet vereist.

De artikelen 675-679 Ger. W. schijnen niet te gelden voor de vrederechter.<sup>128</sup> In de praktijk verandert dat evenwel weinig. De tegenpartij dient niet te worden opgeroepen overeenkomstig art. 675 Ger. W., maar de oproeping volgt impliciet uit de verplichting om de partijen te horen (art. 681 Ger. W.) en hoewel een verzoeningspoging niet verplicht is, belet niets een vrijwillig initiatief van de vrederechter. Bovendien moet worden aangenomen dat de bewijsregeling uit het nieuwe art. 676 Ger. W. ook geldt voor de vrederechter.<sup>129</sup> De nieuwe inkomensvoorwaarden waren immers bedoeld voor de regeling van de rechtsbijstand, ongeacht wie het verzoek behandelt.<sup>130</sup> Ook voor het bureau voor rechtsbijstand van het Hof van Cassatie geldt een enigszins afwijkende regeling. Er is geen verplichte verzoeningspoging (art. 682 lid 1 Ger. W.) en in burgerlijke zaken moet voorafgaand aan de beslissing inzake rechtsbijstand het advies van een advocaat bij het Hof worden ingewonnen (art. 682 lid 2 Ger. W.). Dit advies betreft het ‘rechtmatig lijken’ van de vordering die aan de grondslag ligt van het verzoek tot rechtsbijstand. Voor het overige is de procedure gelijk aan die voor de andere bureaus.

In spoedeisende gevallen, en enkel dan, kan het verzoek worden gericht aan de voorzitter van de rechtbank of het hof.<sup>131</sup> De procedure verloopt in dit geval niet-contradictoir.<sup>132</sup> Vroeger werd uit de aard van de procedure afgeleid dat de door art. 676 Ger. W. voorgeschreven bewijsstukken niet vereist waren. Men dacht daarbij vooral aan de verklaring van behoefteigheid die de verzoeker voor de politiecommissaris van zijn gemeente moest afleggen.<sup>133</sup> Zoals reeds gezegd heeft de Koning echter een nieuwe bewijsregeling uitgewerkt.<sup>134</sup> Hierin is de verklaring voor de politiecommissaris niet langer vereist en worden enkel eenvoudige bewijsstukken gevraagd. Men kan dus nog moeilijk aannemen dat het bewijzen van zijn onvermogen voor de rechtzoekende een ongeoorloofde vertraging van zijn verzoek tot rechtsbijstand met zich mee zou brengen. Als het geding echter al een aanvang heeft genomen, dient het verzoek te worden gericht aan de rechter voor wie de zaak ten gronde aanhangig is. Dus, waar de verweerder zich na de aanhangigmaking steeds tot de grondrechter moet

---

geldt (art. 149 Gec. G.W.).

<sup>128</sup> A contrario uit art 680 juncto 675 Ger. W.

<sup>129</sup> Contra legem dus.

<sup>130</sup> Dit blijkt o.i. uit art. 9 Wet op de juridische bijstand.

<sup>131</sup> Het spoedeisend karakter heeft betrekking op het voorwerp van de rechtsbijstand en wordt analoog beoordeeld als de hoogdringendheid die vereist is opdat de rechter in kortgeding zou bevoegd zijn. Zie o.a. Advies O.M. bij Eerste Voorz. Bergen 1 februari 1993, *J.L.M.B.* 1994, 227.

<sup>132</sup> Zie A. FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, Luik, Faculté de droit de Liège, 1985, nr. 1047.

<sup>133</sup> Zie oud art. 676, 3° Ger. W.

<sup>134</sup> K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *B.S.* 30 december 1999, 50.058.

richten met zijn verzoek tot rechtsbijstand (cfr. supra), mag de eisende partij dit alleen als zij het spoedeisende karakter van haar verzoek, en dus van de handeling waarvoor zij rechtsbijstand wenst, kan aantonen. In alle andere gevallen is zij genoodzaakt om zich tot het bureau te richten. Deze regeling is onlogisch (na de inleiding van het geding lijkt de geëdieerde rechter het best geplaatst om te oordelen over het verzoek) en proces-economisch gezien laakbaar (indien de eiser zich tijdens het geding tot het bureau moet richten, dient de behandeling ten gronde te worden geschorst in afwachting van een beslissing).

Tegen de beslissing inzake rechtsbijstand is er beroep mogelijk, los van het geschil ten gronde.<sup>135</sup> Het O.M. kan tegen elke beslissing in welke zin ook beroep instellen (zie art. 688 Ger. W.). De verzoeker kan enkel beroep instellen tegen de beslissing waarbij hem de rechtsbijstand wordt geweigerd of gedeeltelijk geweigerd. De tegenpartij heeft geen mogelijkheid tot beroep. Artikel 688 Ger. W. geeft een limitatieve opsomming van de beslissingen waartegen beroep mogelijk is: het gaat om de beslissingen van de vrederechter en de politierechtbank en de beslissingen in eerste aanleg gewezen door een bureau bij een rechtbank van eerste aanleg, een arbeidsrechtbank of een rechtbank van koophandel. Er is dus geen beroep mogelijk tegen een beslissing van een bureau bij een hof van beroep, van een bureau bij een arbeidshof of van het bureau bij Cassatie. Dat is eigenaardig, want deze kunnen evenzeer gevat worden om in eerste aanleg een beslissing te nemen over de rechtsbijstand.<sup>136</sup> Er bestaat grote discussie of tegen een beslissing in spoedeisende gevallen een rechtsmiddel openstaat. Sommige rechtspraak ontkent de beroepsmogelijkheid in dat geval, vermits er geen gewag wordt gemaakt van de procedure in spoedeisende gevallen in art. 688 Ger. W.<sup>137</sup> Deze interpretatie gaat ons inziens te ver: dat beroep moet minstens mogelijk zijn in de gevallen waarin volgens art. 688 Ger. W. beroep mogelijk is tegen de (gewone) beslissing van het bureau. Anders wordt de verzoeker zonder gegronde reden van een aanleg beroofd. De wet bepaalt ook niet uitdrukkelijk welke instantie bevoegd is om van het hoger beroep kennis te nemen, maar spreekt enkel van 'het bureau in hoger beroep' en 'het gerecht in hoger beroep'. Men moet er van uitgaan dat het beroep gebracht wordt voor het bureau voor rechtsbijstand bij het gerecht dat zich zou moeten uitspreken over

<sup>135</sup> De procedure tot het verkrijgen van rechtsbijstand mag hier niet verward worden met de procedure ten gronde. Het is denkbaar dat een procedure tot het verkrijgen van rechtsbijstand in eerste aanleg wordt gevoerd voor de instantie die het beroep in de zaak ten gronde behandelt. Rechtsbijstand wordt immers slechts verleend voor één aanleg (zie art 671 lid 2 Ger. W.). Het doel hiervan is een mogelijke verandering in de financiële situatie van de verzoeker te ondervangen.

<sup>136</sup> Zie verder voor een kritische evaluatie.

<sup>137</sup> Zie o.a. Eerste Voorz. Bergen 1 februari 1993, *J.L.M.B.* 1994, 227; Brussel (bur. Rechtsbijst.), 19 mei 1998, *J.L.M.B.* 1998, 1006 contra C. PANIER, "Assistance judiciaire: un appel d'urgence" (noot onder Bergen 1 februari 1993), *J.L.M.B.* 1994, 228-230 en "Assistance judiciaire: un appel d'urgence.... bis" (noot onder Arbh. Brussel (bur. Rechtsbijst.), 28 augustus 1996), *J.L.M.B.* 1996, 1617. In die zin ook Luik 26 december 1997, *J.L.M.B.* 1998, 446.

het beroep van de zaak ten gronde.<sup>138</sup>

Er is een voorziening in cassatie mogelijk tegen de beslissingen in hoger beroep van de bureaus, doch uitsluitend wegens overtreding van de wet (art. 688 lid 2).<sup>139</sup> Enkel de procureur-generaal bij het hof van beroep kan die voorziening instellen.<sup>140</sup> Meestal wordt uit de woorden ‘tegen de beslissingen in hoger beroep’ afgeleid dat er geen cassatieberoep mogelijk is tegen de beslissingen van de bureaus voor rechtsbijstand bij de hoven van beroep of bij de arbeidshoven wanneer deze in eerste aanleg beslissen over de rechtsbijstand. Nochtans beslissen die bureaus dan in enige en dus laatste aanleg, vermits er - zoals hoger uiteengezet - in dat geval geen beroepsmogelijkheid is.<sup>141</sup>

De begunstigde krijgt niet de definitieve kosteloosheid van de procedure, maar enkel een recht op het voorschieten door de schatkist van de kosten ervan. Onder de voorwaarden van art. 693 Ger. W. kunnen deze kosten worden teruggevorderd. Ze kunnen worden verhaald op de begunstigde indien de Administratie aantoot dat zijn financiële situatie sedert de aanvraag van rechtsbijstand zodanig verbeterd is dat hij in staat is te betalen. Deze regeling wordt echter zelden toegepast. Daarnaast kunnen de kosten ook worden teruggevorderd van de tegenpartij indien deze veroordeeld is in de kosten of wanneer er in de loop van het geding een dading afgesloten is tussen de partijen.<sup>142</sup> De tegenpartij is dan samen met de begunstigde hoofdelijk aansprakelijk zodat de Administratie de keuze heeft wie zij zal aanspreken.<sup>143</sup> De vordering van de Administratie verjaart door verloop van dertig jaren (art. 697 Ger. W.). Op te merken valt dat niets belet dat de partij die rechtsbijstand geniet, veroordeeld wordt in de kosten en zelf moet opdraaien voor de proceskosten van de tegenpartij. De rechtsbijstand betreft immers enkel de eigen rechtskosten.<sup>144</sup>

Bovendien kan in twee gevallen vóór het einde van het geding de bijstand

---

<sup>138</sup> Zo zal hoger beroep tegen de beslissingen van de vrederechter worden gebracht voor het bureau van de rechtbank van eerste aanleg of van de rechtbank van koophandel (al naar gelang het geval) ...

<sup>139</sup> Het is dan het Hof van Cassatie zelf en niet het bureau voor rechtsbijstand bij het Hof dat de zaak behandelt.

<sup>140</sup> Cass. 13 oktober 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 664 en *R.W.* 1992-93, 890, noot.

<sup>141</sup> Het lijkt ons daarom zinvol dat de wetgever de zinsnede ‘het bureau in hoger beroep’ zou vervangen door ‘het bureau in laatste aanleg’, naar analogie met art. 608 Ger. W. In dat geval zou niets een cassatieberoep beletten. Aangezien ook het bureau voor rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie in enige aanleg beslist, zou ook daar dan een cassatieberoep mogelijk zijn. Dit heeft geen praktische problemen op te leveren, vermits het cassatieberoep wordt behandeld door het Hof zelf en niet door het bureau. Wel moet er dan op gelet worden dat de raadsheer die in het bureau zetelt, geen deel uitmaakt van het Hof wanneer dat het cassatieberoep behandelt.

<sup>142</sup> Als het geding zonder meer wordt stopgezet, is er dus geen mogelijkheid voor de Administratie om een regres uit te oefenen.

<sup>143</sup> Althans voor zover het regres tegen de begunstigde zelf mogelijk is.

<sup>144</sup> Rb. Aarlen 10 januari 1992, *T.B.B.R.* 1992, 89.

worden ingetrokken (art. 698 Ger. W.). Dit is vooreerst zo indien de rechtsbijstand alleen is verkregen op grond van onjuiste verklaringen.<sup>145</sup> Daarnaast is een intrekking mogelijk indien ten gronde uiteindelijk iets anders wordt geëist dan wat in het verzoekschrift tot rechtsbijstand was aangekondigd. In beide gevallen is een loutere vergissing voldoende. Wanneer er kwade trouw kan worden aangetoond in hoofde van de verzoeker, zijn ook de strafbepalingen van art. 699 Ger. W. van toepassing. De vordering tot intrekking kan uitgaan van elke partij in het geding of van het openbaar ministerie en wordt ingesteld voor de rechtbank waarvoor het geding ten gronde aanhangig is. Deze beslist over de vordering 'in laatste aanleg' zodat er geen beroep mogelijk is. Een voorziening in cassatie lijkt niet uitgesloten. Indien de intrekking wordt toegestaan, kunnen onmiddellijk alle kosten vermeld in art. 698 lid 4 Ger. W., worden opgeëist van de partij aan wie het voordeel van rechtsbijstand werd ontnomen. De intrekking van de rechtsbijstand brengt echter niet de nietigheid mee van de handelingen die werden verricht vóór de intrekking. Evenmin houdt de intrekking van de rechtsbijstand verleend voor de procedure in beroep, de intrekking in van de rechtsbijstand verleend voor de eerste aanleg. Rechtsbijstand wordt immers slechts voor één aanleg toegekend.

## 2.5. Evaluatie

De wetgever heeft in 1998 een aantal goede vernieuwingen doorgevoerd. De invoering van de zitdagen voor juridische eerstelijnsbijstand is zeker nuttig. Vanuit onze ervaring als wetswinkelier hebben wij het ontbreken van een veralgemeende eerstelijnsrechtshulp vaak als een gebrek aangevoeld.<sup>146</sup> Ook het institutionaliseren van de samenwerking tussen de verschillende actoren van juridische bijstand en de nadruk die gelegd wordt op het verspreiden van informatie over de toegang tot de juridische bijstand, is toe te juichen. Wat de tweedelijnsbijstand betreft, is het beklemtonen van het principe van de vrijwilligheid en opleiding een stap in de juiste richting. Het is ook zeer nuttig dat men de inkomensvoorwaarden en de bewijsstukken voor het verkrijgen van juridische eerste- en tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand geüniformeerd heeft. De Wet op de juridische bijstand is dus zeker een vooruitgang in de realisatie van het recht op juridische bijstand.

Toch vinden wij dat dit geen eindpunt mag zijn en dat er nog verder moet gewerkt worden aan het uitbouwen van dat recht.<sup>147</sup> In de eerste plaats moet

---

<sup>145</sup> Er staat 'alleen', dus de valse verklaringen moeten een determinerende rol hebben gespeeld bij de beslissing om de rechtsbijstand toe te kennen.

<sup>146</sup> De rechtshulp van het OCMW biedt hier overigens geen oplossing want vele mensen associëren die met 'de armen' en willen of durven daar geen beroep op te doen.

<sup>147</sup> Zoals hierboven reeds af en toe is aangegeven, valt er ook wetgevingstechnisch heel wat aan te merken op de nieuwe regeling. Vooral het feit dat de wetgever de algemeen gedefinieerde begrippen 'juridische eerstelijnsbijstand' en 'juridische tweedelijnsbijstand' vaak gebruikt om alleen de door haar georganiseerde vormen daarvan aan te duiden, kan verwarring scheppen. De regeling zou aan duidelijkheid winnen indien men wat nauwkeuriger was qua woordgebruik. Op

het voorlichtingsaspect van de juridische bijstand nog meer uitgewerkt worden. Wij vrezen dat het beroep op de eerstelijnsbijstand nog te zeer probleemgebonden zal blijven. De mensen gaan pas met de informatie in contact komen als ze al weten dat ze een probleem hebben. Uit de reeds hoger vermelde studie van de UIA uit 1995, blijkt echter dat veel mensen hun problemen gewoon niet opmerken.<sup>148</sup> Het is dus nodig dat de verschillende actoren inzake juridische bijstand en vooral de overheid pro-actief optreden.<sup>149</sup> Het verbeteren van de preventieve rechtshulp vinden wij essentieel. Het lijkt ons daarom aangewezen dat de commissies voor de juridische bijstand volop gebruikmaken van hun bevoegdheid om aan de overheid aan te bevelen preventieve campagnes te voeren en dat zij - ook al staat dit niet uitdrukkelijk in de wet - algemene juridische informatie doorgeven en verspreiden onder een breed publiek.<sup>150</sup> Wij denken ook dat, wil de eerstelijnsbijstand echt iedereen bereiken, hij voldoende gedecentraliseerd georganiseerd moet worden en best steeds kosteloos zou zijn.

Ook op het vlak van de tweedelijnsbijstand is er een lacune in de regeling. De wetgever heeft enkel oog gehad voor de minvermogenden. De middenklasse valt helemaal buiten de regeling en wordt voor haar nood aan tweedelijnsbijstand volledig overgelaten aan de betaalde advocatuur. Nochtans worden ook deze mensen daardoor vaak afgeschrikt. Daarom werden bij de parlementaire besprekingen van de Wet op de juridische bijstand enkele voorstellen gedaan om de advocatuur ook voor hen toegankelijker te maken.<sup>151</sup> Hier werd echter niet verder op ingegaan. Ons lijkt het toch nuttig dat de wetgever op dit terrein nog een initiatief neemt.

Willen de hervormingen van de eerste- en de tweedelijnsbijstand niet enkel theorie blijven, dan moet de overheid er voldoende middelen voor vrijmaken. De grondwetgever gaf trouwens uitdrukkelijk de opdracht daartoe.<sup>152</sup> Enkel indien men een behoorlijke vergoeding kan betalen aan de advocaten die aan de juridische bijstand meewerken, zal men voldoende vrijwilligers vinden om het systeem draaiende te houden. Anders zal men al vlug terugvallen in de oude situatie waarin enkel stagiairs, verplicht door de Orde, de bijstand verlenen. Tijdens de parlementaire besprekingen heeft de toenmalige minister

---

deze technische aspecten gaan we echter niet verder in in deze bijdrage. Wij zijn immers vooral geïnteresseerd in het inhoudelijke aspect.

<sup>148</sup> J. VANHOUTTE, W. VAN WAMBEKE en B. DELANOËJE, *o.c.*, 116.

<sup>149</sup> Sommige auteurs gaan hierin zeer ver: Snoeck beschouwt de juridische eerstelijnsbijstand zelfs als een 'pleister op een houten been' en pleit resoluut voor het invoeren van een juridische vorming in het secundair onderwijs. Zie M. SNOECK, "Commentaire: l'accès au droit et à la justice, une question de structures", *Non-Marchand* 1998, afl. 2, 78.

<sup>150</sup> Zoals die over de invoering van de nieuwe woninghuurwet begin jaren '90.

<sup>151</sup> Men wilde de advocaten verplichten op voorhand aan te geven hoe zij hun honoraria berekenen, teneinde de onvoorspelbaarheid van de advocatenkosten te verminderen en er werd ook gedacht aan een verplichte rechtsbijstandsverzekering. Zie Wetsvoorstel betreffende het kosteloos of gedeeltelijk kosteloos optreden van advocaten. Amendementen, *Parl. St.* Kamer 1997-98, nr. 549/4, 8 en Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 31 en 87.

<sup>152</sup> Voorstel Stroobant van 9 juni 1993, 19.

van justitie aangegeven dat de regering van plan was het budget op te trekken tot 1 miljard frank voor de tweedelijnsbijstand en 108 miljoen voor de eerstelijnsbijstand in het jaar 2000.<sup>153</sup> Dit blijft nog altijd ver van de 2,5 miljard die volgens recente studies nodig zouden zijn om het systeem te financieren, maar het is wel al een grote vooruitgang in vergelijking met 1998.<sup>154</sup> Toen bedroeg dat budget immers slechts 598 respectievelijk 43 miljoen. De minister beloofde ook dat de regering blijvend inspanningen zou doen om het budget op te trekken.<sup>155</sup> Volgens ons moet ook de nieuwe regering deze belofte zeker gestand doen. We kunnen ons dan ook aansluiten bij TIMMERMANS en VOORDECKERS die de beslissing van de huidige minister van justitie VERWILGHEN om het budget voor juridische bijstand weer te verlagen, bekritisieren.<sup>156 157</sup>

Het strikte onderscheid tussen eerste- en tweedelijnsbijstand heeft ook al heel wat kritiek uitgelokt: het zou artificieel zijn, de eerstelijnsbijstand zou in de tweede lijn moeten overvloeien, het zou beter zijn dat een zaak van begin tot eind door dezelfde advocaat zou behandeld worden, het volgebod is dus ook niet zinvol.<sup>158</sup> Sommigen willen daarom liever één geïntegreerde structuur.<sup>159</sup> Wij zijn het daar niet mee eens. Ten eerste heeft de eerstelijnsbijstand een eigen finaliteit: zij moet vooral vragen om informatie beantwoorden. Zij staat bovendien open voor iedereen, terwijl de tweedelijnsbijstand enkel bedoeld is voor minvermogenden. Ook de kritiek dat de tweede advocaat het dossier te laat in handen zou krijgen om nog een eigen strategie te ontwikkelen, willen we relativeren: de advocaten op de zitdagen zullen de zaken die een grondige dossierstudie vereisen, dadelijk doorverwijzen, zodat het eigenlijk de tweedelijnsadvocaat is die de hele zaak voert. Tenslotte lijkt de filterfunctie van de eerstelijnsbijstand ook nuttig. Wel lijkt het ons logisch dat wie zich rechtstreeks tot het bureau wendt en werkelijk recht heeft op en behoefte aan tweedelijnsbijstand, niet louter omwille van het principe verplicht wordt om toch eerst langs de eerste lijn te ‘passeren’.

Het is jammer dat de wetgever in 1998 de kans heeft laten liggen om de regeling inzake rechtsbijstand te moderniseren. De wettelijke regeling van de rechtsbijstand, zoals we die hierboven hebben besproken, is nagenoeg

---

<sup>153</sup> Verslag Bourgeois, 5.

<sup>154</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 31.

<sup>155</sup> Verslag Bourgeois, 26.

<sup>156</sup> W. TIMMERMANS en M. VOORDECKERS, “Minister mag niet besparen op rechtshulp aan minstbedeelden”, *De Standaard*, 9 december 1999, 9.

<sup>157</sup> Nochtans was deze minister voorzitter van de commissie-Dutroux die in haar verslag toch ook aangaf dat de juridische bijstandsregelingen niet naar behoren werkten. Zie Parlementair onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak ‘Dutroux-Nihoul en consoorten’. Verslag namens de onderzoeksc commissie uitgebracht door de heer Renaat Landuyt en mevrouw Nathalie de T’Serclaes, *Parl. St. Kamer* 1996-97, nr. 713/6, 161.

<sup>158</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 62; M. DANTINNE, “Maisons de justice”, *J.T.* 1999, 775.

<sup>159</sup> Verslag Vandenbossche van 24 april 1998, 43.

onveranderd gebleven sinds haar invoering samen met het nieuwe Gerechtelijk Wetboek in 1967. Nochtans staan er, zoals hoger al aangehaald, in de art. 664-699 Ger. W. enkele eigenaardigheden. Zo is er geen beroepsmogelijkheid tegen een beslissing tot intrekking van de rechtsbijstand. Dat is verwonderlijk want elke partij in het geding, en dus ook de tegenpartij, kan de intrekking vragen en een loutere vergissing in hoofde van de verzoeker is voldoende om ze toe te staan. Daarenboven is de beroepsmogelijkheid tegen een beslissing inzake de toekenning van rechtsbijstand uitermate gebrekkig geregeld.<sup>160</sup> Wanneer men voor de beroepsprocedure ten gronde om rechtsbijstand verzoekt, beschikt men slechts over één aanleg, terwijl er niets is wat zo'n beperking van de mogelijkheid tot beroep verantwoordt.<sup>161</sup> Een persoon wiens inkomsten na de procedure ten gronde in eerste aanleg zodanig verminderen dat hij aanspraak kan maken op een kosteloze procedure voor zijn beroep ten gronde, bevindt zich immers, wat zijn verzoek tot rechtsbijstand betreft, in exact dezelfde situatie als iemand die om rechtsbijstand verzoekt voor de procedure ten gronde in eerste aanleg. Zoals hoger al uiteengezet geldt dezelfde kritiek mutatis mutandis voor het bureau voor rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie. Een mogelijke oplossing voor dit probleem zou kunnen bestaan in de oprichting van één bureau voor rechtsbijstand per gerechtelijk arrondissement. Dat zou de beslissing nemen ongeacht voor welke rechtbank van dat arrondissement en in welke aanleg het geschil ten gronde gevoerd zou worden.<sup>162</sup> Tegen deze beslissing zou dan beroep mogelijk zijn bij de arbeidsrechtbank, naar analogie met de regeling inzake kosteloze tweedelijnsbijstand.<sup>163</sup> <sup>164</sup> De problemen inzake beroep worden zo voor een groot stuk opgelost. Dit belet niet dat de rechtsbijstand slechts voor één aanleg zou worden toegekend. Als een verzoeker die reeds in eerste aanleg rechtsbijstand genoot, in beroep weer om rechtsbijstand vraagt, zou hetzelfde bureau het verzoek opnieuw kunnen evalueren aan de hand van de eventueel veranderde omstandigheden. De vrederechter en de politierechtbank zouden

---

<sup>160</sup> Wel is het zo dat de beroepsmogelijkheid als gevolg van de nieuwe bewijsregeling de facto minder belangrijk zal worden. Er zijn nu eenduidige criteria die het bureau weinig beoordelingsvrijheid laten.

<sup>161</sup> Behalve wanneer het beroep ten gronde behandeld wordt door de rechtbank van eerste aanleg, de rechtbank van koophandel of door de arbeidsrechtbank.

<sup>162</sup> Vermits er maar 5 hoven van beroep zijn en maar 5 arbeidshoven moet er voor het verzoek tot rechtsbijstand voor de procedure voor een hof van beroep of voor een arbeidshof een ander dan een louter territoriaal toewijzingscriterium gelden. Het verzoek zou dan worden beoordeeld door het bureau dat over de rechtsbijstand voor de procedure in eerste aanleg heeft beslist of had moeten beslissen indien er een verzoek om rechtsbijstand was geweest. Anders gezegd: het bureau voor rechtsbijstand dat in eerste aanleg (territoriaal) bevoegd was, of bevoegd zou zijn geweest indien er effectief een verzoek tot rechtsbijstand was gedaan, blijft bevoegd voor elk later verzoek in het kader van dezelfde procedure ten gronde. Het verzoek om rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie zou op dezelfde wijze worden toegewezen aan een bureau.

<sup>163</sup> Hiertegen zou ook nog cassatieberoep mogelijk zijn. Merk op dat dit perfect verzoekenbaar is met de beperking dat enkel het O.M. naar Cassatie zou kunnen gaan: het zou dan de arbeidsauditeur zijn die - enkel wegens overtreding van de wet - tegen de beslissing van de arbeidsrechter in cassatie kan gaan.

<sup>164</sup> Cfr. art. 508/16 Ger. W.

wel steeds zelf blijven beslissen.<sup>165</sup> Ook het beroep tegen deze beslissingen zou terechtkomen bij de arbeidsrechtbank. Het voordeel van dit systeem is dat de verzoeker in elke denkbare hypothese over een dubbele aanleg beschikt. Door de voorziening in beroep toe te wijzen aan een rechtbank in plaats van aan een bureau voor rechtsbijstand wordt er bovendien tegemoetgekomen aan de eisen van het arrest Aerts.<sup>166</sup> Eens de zaak aanhangig is gemaakt, zou het wel steeds de gevatte rechter zijn die oordeelt over de rechtsbijstand, zowel voor de eiser als voor de verweerder. Tenslotte valt ook op dat de regresvordering pas verjaart na dertig jaar, wat toch behoorlijk lang is. De wetgever zou deze regeling beter gelijkschakelen met die van de juridische tweedelijnsbijstand, waar het regres verjaart na verloop van vijf jaar.<sup>167</sup>

Ook jammer is dat men de kans heeft laten voorbijgaan om de procedure voor het verkrijgen van de volledige of gedeeltelijk kosteloze juridische bijstand van een advocaat en de procedure tot het verkrijgen van rechtsbijstand beter op elkaar af te stemmen.<sup>168</sup> Er zijn weliswaar gelijke inkomensvoorwaarden opgesteld en er worden gelijke bewijsstukken vereist, maar dat belet niet dat er nog steeds twee aparte procedures moeten worden doorlopen. Wanneer een min-vermogende de kosteloze bijstand van een advocaat heeft verkregen, dan heeft hij per definitie ook recht op de toekenning van rechtsbijstand, vermits dezelfde voorwaarden en dezelfde bewijsstukken worden vereist. Nochtans moet hij nu in dat geval toch een nieuwe procedure voor het bureau voor rechtsbijstand doorlopen, wat alleen maar resulteert in verlies van tijd en geld vermits de toekenning van de rechtsbijstand vaststaat.<sup>169</sup> Het lijkt ons daarom wenselijk te voorzien in een uitzonderingsprocedure waarbij de verzoeker die de kosteloze bijstand van een advocaat heeft verkregen, door het loutere bewijs daarvan aan zijn verzoek te hechten, zonder verder onderzoek naar zijn vermogenstoestand ook de rechtsbijstand krijgt toegekend. De gewone procedure voor rechtsbijstand zou dan wel behouden blijven indien de verzoeker geen of slechts een gedeeltelijk kosteloze bijstand van een advocaat heeft verkregen.<sup>170</sup>

### 3. Besluit

---

<sup>165</sup> Dit wordt verantwoord door de aard van de zaken die zij te verwerken krijgen, nl. veelal zaken van gering (financieel) belang.

<sup>166</sup> Cfr. voetnoot 88.

<sup>167</sup> Merk op dat ook de voorwaarden waaronder regres mogelijk is, uiteenlopen. Zo is in het geval van rechtsbijstand regres niet mogelijk louter op grond van valse verklaringen, terwijl dat wel mogelijk is bij de juridische tweedelijnsbijstand. Ook dit zou men beter uniformeren.

<sup>168</sup> Zie art. 508/17 Ger. W. dat evenwel niets toevoegt of verandert aan de bestaande regeling.

<sup>169</sup> Het doorlopen van de procedure heeft wel nog enig nut waar wordt voorzien in een verzoeningspoging, doch dit kan worden ondervangen door een beroep te doen op de beroepsethiek van de advocaat en door de opwaardering van de bemiddelingstaak in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand (cfr. supra).

<sup>170</sup> In dat geval moet immers de mate van kosteloosheid worden beoordeeld, wat een nader onderzoek rechtvaardigt.



De burgers hebben recht op juridische bijstand. Zij moeten de nodige hulp krijgen om hun rechtmatige belangen te verdedigen. Die hulp omvat juridische informatie om rechtsproblemen te kunnen herkennen en vermijden, deskundige juridische begeleiding bij het aanpakken van concrete problemen en indien nodig ook financiële hulp.

Wil dit recht geen dode letter blijven, dan moet dit alles natuurlijk concreet uitgewerkt worden. Met de Wet op de juridische bijstand en de regeling inzake rechtsbijstand heeft de wetgever enkele belangrijke stappen gezet. We hebben echter gezien dat er nog veel ruimte voor verbetering is. Wij hopen dan ook dat de overheid zich zal blijven inzetten om het recht op juridische bijstand verder uit te bouwen en dat zij alleszins voldoende middelen zal vrijmaken om het bestaande systeem naar behoren te laten functioneren!